

Εἴκοσι τέσσερις γλύπτες
τιμοῦν τὸν δάσκαλό τους

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΟΝ ΓΛΥΠΤΗ
ΓΙΑΝΝΗ ΠΑΠΠΑ

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ
ΜΕΓΑΡΟ ΕΎΝΑΡΔΟΥ, ΑΓΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ 20 ΚΑΙ ΜΕΝΑΝΔΡΟΥ
3 ΑΠΡΙΛΙΟΥ – 7 ΜΑΪΟΥ 2002

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο ΠΩΣ ΘΑ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙ ο επισκέπτης από τα σημειώματα των καλλιτεχνών στον προκειμένο κατάλογο, τα περισσότερα γραμμένα το 1994, ή έκθεση αυτή εκπληρώνει παλαιότερη επιθυμία μαθητών του Γιάννη Παππά να τιμήσουν, με το έργο τους, τον δάσκαλό τους. Σχεδιάστηκε αρχικά από ομάδα πρωτοβουλίας αποτελούμενη από τους γλύπτες Θόδωρο Παπαγιάννη, Θόδωρο Βασιλόπουλο, Κυριάκο Ρόκο και Πραξιτέλη Τζανουλίνο, αλλά για λόγους ανεξάρτητους από τη θέληση των οργανωτών παρέμεινε ανεκτέλεστη για πολλά χρόνια. Τύχη αγαθή θέλησε να την πραγματοποιήσει το Μορφωτικό Ίδρυμα τιμώντας, με τη σειρά του, δικές του οφειλές στο έργο, τη διδασκαλία και την προσωπικότητα του γλύπτη και ακαδημαϊκού Γιάννη Παππά.

Τιμώντας, βέβαια, και όχι εξοφλώντας· γιατί τα πνευματικά χρέη μπορεί κανείς να τα αναγνωρίσει, να τα αποδεχτεί δημοσίως, ακόμη και να τα αποκηρύξει· αλλά η ουσία τους μένει πάντα ανεξόφλητη. Άλλωστε, ο δεσμός μαθητή και δασκάλου, όποτε δεθεί με τα καλά και φιλέταιρα αισθήματα που γεννά ή ανθρώπινη δημιουργία, είναι ισόβιος· μονομερής λύση δεν μπορεί ποτέ να υπάρξει, παρά μόνον ακούσια, με το θάνατο. Γι' αυτό και τα χρέη του ενός προς τον άλλον δεν εξοφλούνται ποτέ. Αντιθέτως, ανανεώνονται όλο και βαθύτερα με κάθε μνεία της αρχικής οφειλής, με κάθε αμήχανη προσπάθειά μας να αποτιμηθούμε τί πραγματικά πήραμε και τί δώσαμε, τί κρατήσαμε και τί πετάξαμε, όποτε χρειάστηκε να μάθουμε ή να διδάξουμε κάτι. Ωστόσο, από αυτή την αμοιβαία οφειλή δασκάλου και μαθητή προκύπτουν συχνά άλλα όφελη, τα οποία ευεργετούν περισσότερους. Τέτοιο όφελος είναι σήμερα για όλους μας η απόφαση των παλαιών μαθητών του Γιάννη Παππά να τιμήσουν τον δάσκαλό τους στην Άνωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών εκθέτοντας ένα γλυπτό ο καθένας. Πιστεύουμε ότι η έκθεση αυτή είναι σημαντική. Όχι μόνον επειδή τα έργα που εκτίθενται συνθέτουν μιαν αντιπροσωπευτική και πάντως δελεαστική εικόνα της γλυπτικής τέχνης στη χώρα μας· όχι μόνον επειδή οι «μαθητές» («μα πώς τους λέτε μαθητές;» μάς διόρθωσε, διακριτικά αυστηρός, ο Γιάννης Παππᾶς· «συνάδελφοί μου είναι») συγκεντρώ-

θηκαν για να τιμήσουν τον δάσκαλό τους, σ' ένα επάγγελμα που δεν διακρίνεται για τη φιλαλληλία του· αλλά και γιατί ο Γιάννης Παππᾶς, άκέραιος και σαφής όπως υπῆρξε πάντα, έχει το ήθικό και πνευματικό ανάστημα που χρειάζεται ώστε να αναγνωρίσει, ως δάσκαλος, την όφειλή του προς τους μαθητές του, τους συναδέλφους του.

Ο Γιάννης Παππᾶς διετέλεσε μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του Μορφωτικοῦ Ἰδρύματος Ἐθνικῆς Τραπεζῆς ἀπὸ τὸ 1983 ὡς τὸ 1986· καὶ μολονότι ὁ ἴδιος, στὸ προσωπικὸ σημείωμα ποὺ συνέταξε γι' αὐτὸν τὸν κατάλογο, φαίνεται νὰ μετανοεῖ γιὰ τὴν τόσο χρονοβόρα ἀνάμειξή του σὲ Ἰδρύματα καὶ Ἐπιτροπές («ἀπερίσκεπτα ξόδεψα χρόνο καὶ δυνάμεις ποὺ ἀνῆκαν στὴν τέχνη γιὰ ἄλλα»), εἶναι ἀπολύτως βέβαιο ὅτι τὰ Ἰδρύματα ὑπὲρ τῶν ὁποίων δαπάνησε μέρος τῆς ζωτικότητάς του τὸν εὐγνωμονοῦν γιὰ τὴ σπατάλη του αὐτῆ. Ὅμοίως, ἀπ' ὅ,τι φαίνεται, τὸν εὐγνωμονοῦν καὶ οἱ μαθητές του γιὰ τὴ γενναιοδωρη ἀπερισκεψία του. Γιὰ τὸ Μορφωτικὸ Ἰδρυμα, τουλάχιστον, τὴ γόνιμη παρουσία τοῦ Γιάννη Παππᾶ μαρτυρεῖ, μεταξύ ἄλλων, μιὰ θαυμάσια ἔκδοση μὲ κείμενά του (Γιάννης Παππᾶς, *Κείμενα*, ΜΙΕΤ 1994), ἐπιμελημένη ἀπὸ τὸν Ε. Χ. Κάσδαγλη.

Ἡ ἔκθεση περιλαμβάνει εἴκοσι τέσσερα ἔργα καμωμένα ἀπὸ ἰσάριθμους γλύπτες ποὺ μαθήτευσαν μὲ τὸν Γιάννη Παππᾶ στὴν Α.Σ.Κ.Τ., καθὼς καὶ τρία ὑποδειγματικὰ γλυπτὰ τοῦ δασκάλου τους: ἓνα ἀπὸ τὸ Παρίσι, ὅπου σπούδασε καὶ ὅπου φιλοτέχνησε τὰ πρῶτα μεγάλα ἔργα του («Ὁ γλύπτης Χρῆστος Καπράλος»), ἓνα ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια, ὅπου ἔζησε ἑπτὰ χρόνια μετὰ τὸν πόλεμο («Βεδουίνα»), καὶ ἓνα, πρόσφατο ἔργο, ἀπὸ τὴν Ἀθήνα («Ἡ Ἰοκάστη») — μικρό, βέβαια, ἀλλὰ εὐγλωττο δείγμα τῆς πλούσιας καὶ τόσο ἐκτεταμένης δημιουργίας τοῦ Γιάννη Παππᾶ, ἣ ὁποία ἀρτιώθηκε ἐπαξίως ὄχι μόνο στὴν ἀγαπημένη του γλυπτική, ἀλλὰ καὶ στὴ ζωγραφικὴ καὶ τὸ σχέδιο· ἐλάχιστο δείγμα, τωόντι, γιὰ ἓναν γλύπτη ποὺ υπῆρξε, πάνω ἀπ' ὅλα, δημόσιος καλλιτέχνης.

Τιμὴ στὸν δάσκαλο, λοιπόν, καὶ τιμὴ στοὺς μαθητές· ἀλλὰ καὶ μεγάλη χαρὰ γιὰ τὸ Μορφωτικὸ Ἰδρυμα ποὺ μπόρεσε νὰ χρησιμεύσει, σὰν καλὸς ἀγωγός, γιὰ νὰ συναντηθοῦν ξανά, μέσα ἀπὸ τὰ ἔργα τους, οἱ μαθητές καὶ ὁ δάσκαλος. Τὸ φῶς ποὺ ἀπαυγάξει αὐτὴ ἣ συνάντηση ἀνήκει σὲ ὅλους.

ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΚΑΨΑΛΗΣ

ΕΚΕΙΝΟ ΠΟΥ ΜΕΝΕΙ από τὰ χρόνια πού ἤμουν δάσκαλος στή Σχολή Καλῶν Τεχνῶν εἶναι ἡ γνωριμία καί ἡ σχέση μου μέ τούς μαθητές μου. Σχεδόν ὅλα τ' ἀγόρια ἦταν ἀπό τήν ἐπαρχία, παιδιά ἀγροτῶν ἢ ἐπαγγελματιῶν μέ πενιχρά εἰσοδήματα. Ὅλων ἡ ἀγωγή καί ἡ συμπεριφορὰ ἦταν ἄψογη. Ἡ μόρφωσή τους, αὐτή πού ἔδινε τὸ γυμνάσιο πρὶν ἀπὸ πενήντα χρόνια. Ἀπὸ Θράκη, Μακεδονία, Ἡπειρο, Θεσσαλία, Σπερεά, Πελοπόννησο, νησιά, Κρήτη, Κύπρο, ὅλοι μέ τίς διαφορές τους, μοῦ ἄφησαν μιὰ ωραία καί αἰσιόδοξη εἰκόνα τῆς νεολαίας μας, ὅπως ἦταν τότε. Τὰ περισσότερα κορίτσια εἶχαν ἀστική προέλευση, μέ ἐπίσης ἄψογη ἀγωγή, καί μόρφωση ἴσως εὐρύτερη.

Τὸ ἐργαστήριό τῆς Σχολῆς ἦταν γιὰ πολλοὺς σάν τὸ σπίτι τους. Ἀπὸ τὸ πρωὶ ὡς τὸ βράδυ, ὅλη μέρα στή Σχολή. Τὸ πρωινὸ στὸ ἐργαστήριό, θεωρητικὰ μαθήματα, ἐργαστήρια ἐφαρμογῶν, καί τὸ βράδυ σχέδιο.

Στὸ ἐργαστήριό μου τὸ κλίμα ἦταν συντροφικό. Φιλελεύθερη διάθεση, προθυμία γιὰ δουλειά, συζητήσεις, συνομιλίες μαθητῶν μεταξύ τους καί μέ τὸν δάσκαλό τους. Μὲ πολλοὺς σπουδαστὲς σχέσεις φιλίας καί ἀγάπης. Συναντήσεις συχνές στὸ ἐργαστήριό τοῦ δασκάλου, στὸ σπίτι του, ἐκδρομές, συνεστιάσεις. Ἐπισκέψεις σὲ ἀρχαιολογικοὺς χώρους καί μουσεῖα, ξεναγήσεις ἀπὸ σπουδαστὲς ἢ ἀρχαιογνώστες. Διατηρούσαμε στὸ ἐργαστήριό ἐνα κλίμα οἰκειότητος, μιὰ ζωνρὴ σχέση μεταξύ μας.

Στὸ ἐργαστήριό, μετὰ τὴ συζήτηση καί τὰ σχόλια πού ἔκανα γιὰ τὴν ἐργασία τοῦ καθενοὺς σπουδαστῆ, καθόμασταν ὅλοι καί διαβάζαμε κανένα ὠραῖο κείμενο ἢ ποίημα, ἢ γινόταν λόγος γιὰ ἐπίκαιρα θέματα. Συνήθως μερικοὶ ἔφερναν σχέδια, πού τὰ κρίναμε καί τὰ σχολιάζαμε ὅλοι μαζί. Θεωροῦσα ἀπαραίτητο ν' ἀποκτήσουν οἱ σπουδαστὲς καί ἄλλα ἐφόδια, νὰ γίνουν καλλιεργημένοι ἄνθρωποι. Μετέφρασα τότε γι' αὐτοὺς ἀρκετὰ κείμενα Γάλλων καί Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν, ποιητῶν καί λογοτεχνῶν.

Δουλέψαμε ἔτσι γιὰ πολλὰ χρόνια. Τρία πρωινὰ τὴν ἐβδομάδα, ἀπὸ τίς 8.30 π.μ. - 1 μ.μ., ἤμουν στή Σχολή. Μιὰ ἐβδομάδα κάθε μῆνα, τὰ ἀπογεύματα, πήγαινα στὸ ἐργαστή-

ριο σχεδίου, πού ήταν κοινό για όλους τους σπουδαστές. Έκει γνώρισα πολλά παιδιά από τὰ ἐργαστήρια ζωγραφικῆς καὶ χαρακτικῆς.

Ἐκεῖνα τὰ χρόνια ὑπῆρξαν εὐνοϊκὲς συνθῆκες ἐργασίας, ἂν καὶ τὰ μέσα ἦταν ἐλάχιστα. Δὲν εἶχαμε ἀνάγκη τότε ὑλικῶν ἀνέσεων γιὰ νὰ παράγουμε οὐσιαστικὴ πνευματικὴ ἐργασία.

Κάτι πού ἐπίσης εἶχε ἐπιτευχθεῖ: Ἐνῶ, ὅπως εἶναι φυσικό, ὑπῆρχαν ἀνισότητες μεταξὺ τῶν σπουδαστῶν, ταλέντου, εὐφυΐας, τόλμης, ποτέ δὲν ἔγιναν διακρίσεις ἢ ὑπερβολικοὶ ἔπαινοι. Οἱ ἰκανότεροι φαίνονταν ἐξάλλου στὸ χῶρο ὅπου συνεχῶς ἐργάζονταν μαζί — οἱ σπουδαστὲς κρίνουν βλέποντας τὴ δουλειὰ ὁ ἓνας τοῦ ἄλλου. Ὑπῆρξαν ἀντιζηλίεις, ἀντιπαλότητες, πιθανὸν ἐχθρότητες, προπάντων ὅμως ἄμιλλα, καὶ μόνο σπάνια οἱ ὀξύτητες εἶχαν δυσάρεστες ἐκδηλώσεις. Τὸ συμφέρον ὅλων — τὸ εἶχαν καταλάβει — ἦταν νὰ ὑπάρχει ἡρεμία. Στὴ μικρὴ μας κοινωρία ὑπῆρχε ὁμοψυχία, πού ὑπερκόλυπε τις τυχὸν ἀντιθέσεις.

Ἡ τέχνη δὲν διδάσκεται, δὲν εἶναι ἀντικείμενο γνώσης. Μπορεῖ νὰ μάθεις μιὰ τεχνικὴ μὲ σκοπὸ ν' ἀποκτήσεις ἓνα μέσο ἔκφρασης· μαθαίνεις μιὰ διαδικασία ὅπως ὁ ξυλουργός, ὁ σιδεράς, ὁποιοσδήποτε τεχνίτης. Ἡ μάθηση αὐτὴ γίνεται μὲ τὴ σύγχρονη ἄσκηση τῆς εὐαισθησίας, τῆς παρατήρησης καὶ τοῦ νοῦ. Στὶς εἰκαστικὲς τέχνες ἡ γνώση τῆς τεχνικῆς εἶναι στὴν ἐποχὴ μας κάτι σπάνιο, ἂν ὄχι ἀνέφικτο. Ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 19ου καὶ καθ' ὅλο τὸν 20ὸ αἰῶνα, ἡ διατήρηση τῆς παράδοσης στὴν τέχνη λίγο λίγο ξέφτισε καὶ ἐξαφανίστηκε. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ μάλιστα πού τις συντεχνίες ζωγράφων, γλυπτῶν, χαρακτῶν τις ἀντικατέστησαν οἱ Σχολὲς Καλῶν Τεχνῶν, τὰ κριτήρια ἔλλαξαν. Δὲν εἶναι βέβαια ὁ μόνος λόγος τῆς ἐξαφάνισης τῆς παράδοσης. Τὴ θέση τῆς πῆραν κινήματα καλλιτεχνικά, θεωρητικὲς ἢ δογματικὲς ἐρμηνεῖες τῆς τέχνης, φιλοσοφικὰ κηρύγματα. Οἱ ἱστορικοὶ τῆς τέχνης, οἱ κριτικοί, οἱ δημοσιογράφοι, τὰ μέσα ἐνημέρωσης, ὁ κόσμος πού ζεῖ ἀπὸ τὸ ἐμπόριο τῆς τέχνης ἀνέλαβαν τὴν ἡγεσία τῆς καλλιτεχνικῆς ζωῆς.

Στὰ χρόνια τῶν σπουδῶν μου στὴ Γαλλία εἶχα συναισθανθεῖ τὴν ἔλλειψη διδασκαλίας πρὸς ἀπόκτηση τεχνικῶν γνώσεων, προορισμένων νὰ ἐκφράσουν μιὰ γενικότερα παραδεκτὴ μορφή τέχνης. Ὑπῆρχε κενό. Ὁ νέος σπουδαστὴς δὲν μπορούσε νὰ στηριχθεῖ παρὰ στὶς δικές του δυνάμεις, στὶς ἐμπειρίες του, σὲ παραδείγματα. Τί θὰ ἔλεγα στοὺς νέους, ὅταν ἔγιναν καθηγητὴς τῆς Σχολῆς Καλῶν Τεχνῶν; Ποιὲς κατευθύνσεις θὰ πρότεινα, ποιὲς τεχνικὲς γνώσεις

θά μετέδιδά; Ἀπὸ ἰδιοσυγκρασία ἀπέρριπτα κάθε δογματισμὸ ἢ ἐπιλογὴ μιᾶς μορφῆς τέχνης. Ἡ πρώτη μου μέριμνα ἦταν νὰ μὴ σταθῶ ἐμπόδιο, ἢ νὰ μὴ βλάψω τὴν ἐλεύθερη ἔκφραση τῆς ἰδιοσυγκρασίας τοῦ κάθε σπουδαστῆ, ἔτσι ὥστε πρῶτα ἀπ' ὅλα ν' ἀποκτήσει πεποίθη-ση στὶς δυνάμεις του. Ὑστερα, μερικὲς ἀπλὲς ἀρχές, δηλαδὴ ὅτι ἡ ἐργασία εἶναι ὁ μόνος τρό-πος ν' ἀποκτήσεις πείρα, ὅτι κάθε ἐργαζόμενος μελετᾷ καὶ τὸν ἑαυτό του καὶ βρίσκει ἐνδε-χομένως τὸν τρόπο ποῦ τοῦ ταιριάζει· ὅτι ὁ καλλιτέχνης εἶναι ἐργοδότης τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ ἔχει τὴν εὐθύνη τῆς ἐκτέλεσης τοῦ ἔργου· ὅτι ὁ πιὸ προσιτὸς καὶ ἀποτελεσματικὸς τρόπος ἔρευνας, μελέτης, καταγραφῆς ἐντυπώσεων ἢ σκέψεων εἶναι νὰ σχεδιάζεις· ὅτι ἡ ἔννοια καὶ ἡ αἴσθησις τοῦ τρισδιάστατου ἀποκτᾶται μὲ τὰ ἀπόλυτα ἐργαλεῖα τοῦ γλύπτη; τὸ νῆμα τῆς στάθμης καὶ τὶς μετρήσεις· ὅτι ἡ μεθοδικὴ μελέτη τῆς ἀνθρώπινης μορφῆς εἶναι ἀνεξάντλη-τη πηγὴ συγκινήσεων καὶ γνώσης, ἀλλὰ δὲν εἶναι εὐκόλο πράγμα· ὅτι κάθε μέρα κατακτᾶται ἡ ἰδιότητα τοῦ καλλιτέχνη, καὶ δὲν εἶναι δεδομένη ἐπειδὴ τυχαίνει νὰ ἔχει κάποιον ταλέντο. Ὅτι ὁ δρόμος εἶναι μακρὺς, δύσβατος καὶ γεμάτος παγίδες, ποῦ ἄλλοτε τὶς στήνεις ὁ ἴδιος στὸν ἑαυτό σου κι ἄλλοτε σοῦ τὶς στήνουν οἱ ἄλλοι.

Τοὺς ἔλεγα: «Παιδιά, ἀρχίζει ἡ περιπέτεια!». Δὲν εἶπα ποτέ: «Αὐτὴ εἶναι ἡ καλὴ γλυ-πτική, αὐτὴ ὄχι!». Ἄφρηνα τὸν καθένα νὰ σχηματίζει δική του γνώμη. Δὲν τοὺς εἶπα: «Αὐτὸ ποῦ κάνεις δὲν γίνεται», ἀλλὰ ρωτοῦσα: «Γιατί τὸ κάνεις ἔτσι;». Εἶναι δύσκολο. Ἡ κάθε περίπτωση ἦταν διαφορετικὴ. Ὅταν σχολίαζα τὴν ἐργασία κάθε σπουδαστῆ ἔπρεπε πάντοτε νὰ ἔχω κατὰ νοῦ σὲ ποιὸν ἀποτείνομαι. Νὰ ἀντιληφθῶ —ὅσο μπορούσα— τὴν ψυ-χικὴ του κατάστασις καὶ τί περίμενε ἀπὸ μένα. Ἀπὸ καθέδρας δὲν ἔλεγα τὴ γνώμη μου, οὔτε ἔχρινα, καὶ κατὰ μείζονα λόγο δὲν τυποποιοῦσα τὰ λόγια μου. Μιλοῦσα περισσότερο μὲ τοὺς πιὸ ἀδύνατους, προσπαθώντας νὰ βρῶ τὸν κατάλληλο τρόπο, τὴ σωστὴ λέξη ποῦ ἐπισημαίνει τὴν ἀδυναμία δίχως νὰ πληγώνει καὶ ν' ἀποκαρδιώνει.

Ἐδῶ νὰ πῶ τὸ ὄφελός μου ἀπὸ τὴ συναναστροφὴ μὲ τοὺς νέους καὶ τὶς νέες τοῦ ἐργα-στηρίου μου. Πρῶτα πρῶτα μοῦ τόνωσαν τὴ μετριοφροσύνη, ποῦ εἶναι ἔμφυτη σὲ μένα, μὲ ἔκαναν ἐπεικέστερο, καὶ ἔμαθα νὰ ἔχω κατανόηση, δηλαδὴ νὰ μπαίνω στὴ θέση τοῦ ἄλλου. Μοῦ ἔδωσαν ἐπίσης τὴν εὐκαιρία νὰ θαυμάσω σὲ μερικὸς τὸ χάρισμα τοῦ ταλέντου, ποῦ συνίσταται στὸ νὰ ξέρεις αὐτὰ ποῦ δὲν μαθαίνονται σὲ σχολὲς Καλῶν Τεχνῶν. Στὰ τέσσε-

ρα ἢ πέντε χρόνια τῶν σπουδῶν ὑπῆρχαν ἀλλαγές, προβληματισμοί, ἀρνήσεις, συνθῆκες ζωῆς ἀπρόβλεπτες.

Σήμερα, ὅπως εἶναι τὰ πράγματα, τὸ ζήτημα εἶναι νὰ μὴ διδάσκεις τὴν τέχνη, ἀλλὰ νὰ προτείνεις συμπεράσματα ἢ προβληματισμούς πού προέρχονται ἀπὸ τὴν πείρα σου. Γι' αὐτὸ ἔλεγα στὰ παιδιά ὅτι πρέπει πρῶτα νὰ ἐμπιστεύονται τὶς αἰσθήσεις τους. Ξέρω ὅτι συχνὰ μᾶς ξεγελοῦν, ἀλλὰ ποιὸ ἄλλο γνήσιο προσωπικὸ μέσο ἔχουμε γιὰ νὰ ἐπικοινωνοῦμε μὲ τὸν ἔξω κόσμος; Ἀπὸ τὶς αἰσθήσεις κυρίως ἐμπλουτίζεται ὁ πνευματικὸς καὶ ὁ συναισθηματικὸς κόσμος. Ἐπέμεινα λοιπὸν στὴν ἀνάγκη νὰ μὴ χαθεῖ ἡ ἐπαφή μὲ τὸν αἰσθητὸ κόσμον καὶ νὰ μὴν ἀντικατασταθεῖ μὲ θεωρίες, μὲ δόγματα, νὰ εἶναι ἡ παρατήρηση, ἡ μελέτη τῆς φύσης, τῆς ζωῆς, τὸ κέντρο τοῦ ἐνδιαφέροντος. Ἔλεγα ἐπίσης, ἀπλοποιώντας κάπως, ὅτι στὸν ἀγῶνα πού κάνεις χρειάζεται ἀπαραίτητα μιὰ στρατηγικὴ καὶ μιὰ τακτικὴ γιὰ τὸν ἑαυτὸ σου. Τὰ πράγματα δὲν γίνονται μόνο μὲ τὴν αἴσθηση καί, κατὰ συνέπεια, γιὰ νὰ βγεῖς ἀπὸ τὸν Λαβύρινθο, χρειάζεται κάθε φορὰ τὸ νῆμα τῆς Ἀριάδνης, πού ὅταν τὸ κρατήσεις δὲν πρέπει νὰ τὸ ἀφήσεις· ὅτι τὰ νεανικὰ χρόνια εἶναι τὰ σημαντικότερα γιὰ ὅσους εἶναι προορισμένοι κάτι νὰ κάνουν στὴ ζωὴ τους.

Τελικὰ ἡ διδασκαλία ἦταν μιὰ ἀνθρώπινη σχέση μὲ στόχο μιὰ κοινὴ ἀναζήτηση, ἕναν κοινὸ πόθο, μιὰ κοινὴ πορεία, ἕνα εἶδος μύησης.

Ὡς τὸ 1966 ἐργαστήκαμε ὁμαλά. Ὅταν ἔγινε τὸ κίνημα τῶν συνταγματάρχων, ἐνῶ ὅλα εἶχαν ἀλλάξει, κρατήσαμε στὸ ἐργαστήριον ἕναν σταθερὸ ρυθμὸ ἐργασίας. Μιὰ νύχτα, στὸ τέλος Ἀπριλίου 1967, μὲ κάλεσαν στὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας νὰ μὲ ἀνακρίνουν σχετικὰ μὲ τὴ Σχολή. Εἶπα ὅτι πρὸς τὸ παρὸν εἶναι ἡρεμία καὶ ὅτι, ἂν συμβεῖ κάτι, δὲν ἔχουν παρὰ νὰ μὲ συλλάβουν ὡς διευθυντὴ τῆς Σχολῆς.

Τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1969 ἔπαθα μιὰ καρδιακὴ προσβολή, ἀρκετὰ σοβαρὴ. Αἰτία ἦταν ἡ κακομεταχείριση καὶ ἡ πίεση πού ὑπέστην ἀπὸ συνταγματάρχη τῆς χούντας, ἐπειδὴ δὲν δέχτηκα νὰ ὑπακούσω στὶς ἀπαιτήσεις του σχετικὰ μὲ θέμα τῆς Σχολῆς Καλῶν Τεχνῶν, τῆς ὁποίας ἤμουν ἀπὸ δέκα περίπου ἐτῶν διευθυντής. Ἔμεινα στὸ νοσοκομεῖο (Ν.Ι.Μ.Τ.Σ.) περίπου ἐνάμιση μῆνα, καὶ ἐκτὸς ὑπηρεσίας περίπου ἕνα χρόνο, ἐπειδὴ ἤμουν ὑπὸ κρίση στὸ πειθαρχικὸ συμβούλιον.

Ἐπανῆλθα στὴ Σχολὴ στὸ τέλος τοῦ 1970 καὶ παραιτήθηκα ἀπὸ τὴ διεύθυνση. Τότε πῆρα τὴν ἀπόφαση, μόλις συμπληρώσω τὰ συντάξιμα χρόνια νὰ παραιτηθῶ καὶ ἀπὸ τὴν καθηγεσία. Δὲν θὰ ἀναφέρω τὸ λόγο τῆς ἀπόφασής μου. Τὰ χρόνια 1971-73 ἦταν δύσκολα, παρὰ τὴ φαινομενικὴ ἡρεμία. Στὸ ἐργαστήριό μου εἶχαμε σχετικὴ ἡσυχία, καὶ ἡ ἐργασία ἐξακολουθοῦσε νὰ γίνεται μὲ καλὰ ἀποτελέσματα, ἐπειδὴ ἐκείνη τὴν περίοδο ἦταν καὶ πολλοὶ καλοὶ σπουδαστές.

Μάρτιος 1973, κι ἡ ἀναταραχὴ εἶναι πλέον φανερὴ. Κάτι προετοιμάζεται. Μετὰ τὶς διακοπὲς οἱ σπουδαστὲς ἀπουσιάζουν συχνά. Ὑπάρχει ἀταξία, κατάσταση ἀνώμαλη, ὀργανώνεται ἡ ἐξέγερση. Τὸ πρωὶ ἐκείνης τῆς ἡμέρας τοῦ Νοεμβρίου ἤμουν στὴ Σχολή, δὲν θυμᾶμαι τίποτε ἰδιαιτέρο. Τὸ βράδυ ἀκούσαμε καὶ εἶδαμε τὴν πολιορκία τοῦ Πολυτεχνείου. Νύχτα ἀγωνίας! Τὴν ἐπομένη, πολὺ πρωί, τηλεφώνησα σὲ σπουδαστὲς μου, καὶ πῆγα στὰ σπίτια τους. Εὐτυχῶς ἦταν ὅλοι καλὰ! Μοῦ εἶπαν ὅτι εἶχαν μείνει ὡς τὶς πρωινὲς ὥρες μέσα στὸ Πολυτεχνεῖο· δὲν μοῦ εἶπαν περισσότερα. Πάντως κανένας δὲν τραυματίστηκε. Ἦταν ἐπόμενο ἡ ἐξέγερση τοῦ Πολυτεχνείου νὰ ἔχει πολιτικὲς συνέπειες, πού τὶς εἶδαμε μετὰ τὴν ἐπάνοδο τῆς χώρας στὴ νομιμότητα.

Τὴν ἡμέρα πού συμπλήρωσα συντάξιμα χρόνια ὑπέβαλα τὴν παραίτησή μου (1978). Κανένας δὲν τὸ περίμενε καὶ οὔτε καταλάβαινε γιατί. Συνάδελφος καθηγητῆς μοῦ εἶπε:

— Τί σ' ἔπιασε; Χάνεις χρόνια συντάξιμα, ἀφοῦ δὲν σὲ πῆρε τὸ ὄριο ἡλικίας. Ποιὸς θὰ σοῦ μιλήσει; Μὴν ἔρχεσαι.

Ἀπὸ τότε πέρασαν εἴκοσι τέσσερα χρόνια. Δὲν πῆγα ξανά ποτὲ στὴ Σχολή. Γνωρίζω ὅτι σήμερα ἡ Ἀνωτάτη Σχολὴ Καλῶν Τεχνῶν εἶναι κάτι ὀλότελα διαφορετικὸ, καὶ δὲν ὑπάρχει ἴχνος ἀπὸ τὸ ἔργο πού οἱ συνάδελφοί μου κι ἐγὼ εἶχαμε ἐπιτύχει.

Τώρα πού κάθομαι καὶ τὰ γράφω, ἀναλογίζομαι μερικὰ πού μποροῦσα νὰ ἔχω ἀποφύγει. Παραδείγματος χάριν, ἦταν λάθος νὰ μείνω ἐπὶ πέντε διετίες διευθυντής. Δὲν ἦταν ἀπὸ ἀνόητη φιλοδοξία, ἀλλὰ νόμιζα ὅτι κάτι θετικὸ προσφέρω. Δὲν ἄκουσα τότε τὴ γυναίκα μου, πού μοῦ ἔλεγε ὅτι ἔφθαναν δύο διετίες. Εἶχα πάρει τὰ πράγματα στὰ σοβαρά, αὐτὸ ἦταν τὸ πραγματικὸ λάθος μου. Τί ἐνοῶ «σοβαρά»: Ὅτι εἶχα ὑποχρέωση νὰ εἶμαι πάντα στὴ διάθεση τῶν σπουδαστῶν, αὐστηρὰ συνεπῆς ἀπέναντι στὴν πολιτεία καὶ τοὺς συναδέλφους μου,

ἔτοιμος ν' ἀφήσω τὰ δικά μου γιὰ ὑποθέσεις τρίτων. Ἦμουν ὑπερβολικός, καὶ ὅλα τὰ «πρέπει» πού ἐπέβαλλα στὸν ἑαυτό μου ἦταν συχνὰ ἀνώφελα καὶ χρονοβόρα. Προχωροῦσα δίχως νὰ παρατηρῶ καὶ νὰ προσέχω πῶς παιζόταν γύρω μου τὸ παιχνίδι. Ἀπερίσκεπτα ξόδεψα χρόνο καὶ δυνάμεις πού ἀνήκαν στὴν τέχνη γιὰ ἄλλα: διεύθυνση τῆς Σχολῆς, προεδρία τῆς Ἐπιτροπῆς Μπιεννάλε Βενετίας, Ἀρχαιολογικὸ Συμβούλιο, Ταμεῖο Ἀρχαιολογικῶν Πόρων, Ἰδρυμα Κρατικῶν Ὑποτροφιῶν, Ἐπιτροπὴ Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν Ὑπουργείου Παιδείας, Ἐπιτροπὴ Κρίσεων, καὶ ὅλα τὰ ἄσκοπα τρεχάματα, πού τὰ εἶχα πάρει στὰ σοβαρά, κάτι πού ἀποδεικνύει ἐκ τῶν ὑστέρων ὅτι δὲν ἦμουν φρόνιμος.

Ἀκόμα μιὰ φορά, αὐτὸ πού μοῦ μένει ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς Σχολῆς —τὸ κέρδος μου— εἶναι οἱ καλές, οἱ ωραῖες ἀναμνήσεις τῆς σχέσης μου μὲ τοὺς μαθητές μου, ἡ φιλία καὶ ἡ ἀγάπη, πού διαρκεῖ ὡς σήμερα.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΠΠΑΣ

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΓΙΑΝΝΗ ΠΑΠΠΑ

Γεννήθηκε στις 13 Μαρτίου του 1913 στην Κωνσταντινούπολη, γιός του χειρουργού Ἀλέξανδρου Παππά και τῆς Ἑλένης Φ. Φωτιάδη. Τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1922, μετὰ τὴ Μικρασιατικὴ καταστροφή, ἡ οἰκογένειά του ἐγκαθίσταται στὴν Ἀθήνα, μετὰ ἀπὸ σύντομη παραμονή στὴν Κέρκυρα. Τὸ 1929 ὀλοκληρώνει τίς γυμνασιακὲς σπουδές του στὸ Γ' Γυμνάσιο Ἀθηνῶν, καὶ τὸ Baccalauréat στὸ Γαλλικὸ Ἰνστιτούτο Ἀθηνῶν μὲ δάσκαλο τὸν Octave Merlier.

Τὸ 1930, μετὰ ἀπὸ εἰσαγωγικὸ διαγωνισμό, ἐγγράφεται στὴν École Supérieure des Beaux-Arts τῶν Παρισίων. Παράλληλα ἐγγράφεται καὶ παρακολουθεῖ ἐπὶ διετία μαθήματα στὴ Νομικὴ Σχολὴ τῆς ἴδιας πόλης. Ἀπὸ τὸ 1930 ὡς τὸ 1932 σπουδάζει στὸ ἐργαστήριο τοῦ καθηγητῆ Jean Boucher. Μισθώνει δικό του ἐργαστήριο, στὸ ὁποῖο παραμένει ὡς τὸ 1939. Ἐξακολουθεῖ νὰ μελετᾷ στὴν École Supérieure des Beaux-Arts καὶ στὴ βιβλιοθήκη τῆς Σχολῆς, στὸ Μουσεῖο Ἐκμαγείων, καθὼς καὶ στὸ Μουσεῖο τοῦ Λούβρου. Ἐκθέτει στὸ Salon d'Automne.

Ἀπὸ τὸ 1935 ὡς τὸ 1938 φιλοτεχνεῖ, μεταξύ ἄλλων, τὴν προτομὴ τοῦ ζωγράφου Ἀνδρέα Βουρλούμη, ἄγαλμα (σὲ φυσικὸ μέγεθος) τοῦ γλύπτη Χρήστου Καπράλου καὶ ἄγαλμα (σὲ φυσικὸ μέγεθος) τοῦ ζωγράφου Γιάννη Μόραλη. Τὸ 1937 βραβεύεται μὲ χρυσὸ μετάλλιο στὴ Διεθνή Ἐκθεση τῶν Παρισίων. Τὸ 1939 ἀποπερατώνει καὶ ἐκθέτει στὸ Παρίσι τὸ πρόπλασμα τοῦ ἀνδριάντα τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ. Ἐπιστρέφει στὴν Ἑλλάδα προκειμένου νὰ ὑπηρετήσῃ τὴ στρατιωτικὴ του θητεία. Ἀποπερατώνει στὸ μάρμαρο τὸν ἀνδριάντα τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ γιὰ τὴ Χίο.

Τὸ 1940 παίρνει τὸ Βραβεῖο Γλυπτικῆς στὴν τελευταία πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο Πανελληνία Ἐκθεση. Τὴν 28η Ὀκτωβρίου ἐπιστρατεύεται καὶ ὑπηρετεῖ στὴ ζώνη τῶν πρόσω ὡς ἀπλὸς ὀπλίτης. Τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1941 ἐπιστρέφει ἀπὸ τὸ μέτωπο. Τὰ χρόνια τῆς Κατοχῆς ἐργάζεται —ὅσο εἶναι δυνατόν— στὸ ἐργαστήριό του, στὴ συνοικία Ζωγράφου.

Τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1944 κατατάσσεται στὸ Βασιλικὸ Ναυτικὸ καὶ ὑπηρετεῖ στὴν Ἄνω-

τέρα Ναυτική Διοίκηση Ἀλεξανδρείας ὡς ναύτης. Παραμένει στήν Ἀλεξάνδρεια ὡς τὸ 1951 καὶ μελετᾷ τὰ μνημεῖα τῆς αἰγυπτιακῆς τέχνης στὸ Κάιρο καὶ τὴν Ἄνω Αἴγυπτο. Τὸ 1949 φιλοτεχνεῖ γάλκινο ἀγάλμα ἀθλητοῦ γιὰ τὸ κοινοτικὸ στάδιο τῆς Ἀλεξάνδρειας (Ἑλληνικὸ Προξενεῖο Ἀλεξανδρείας). Τὸ 1950 πραγματοποιεῖ τὴν πρώτη ἀτομικὴ ἔκθεσὴ του στήν Ἀλεξάνδρεια καὶ τὸ 1950-51 φιλοτεχνεῖ μαρμάρينو ἀνδριάντα τοῦ εὐεργέτη Μικῆ Σαλβάγου γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐμπορικὴ Σχολὴ Ἀλεξανδρείας.

Τὸ 1952 ἐπιστρέφει στήν Ἀθήνα ὅπου τὸ 1953 ἐκλέγεται καθηγητῆς τῶν Ἐργαστηρίων Γλυπτικῆς τῆς Α.Σ.Κ.Τ. Τὸ 1954 ἀναλαμβάνει ὑποδιευθυντῆς τῆς Σχολῆς γιὰ δύο χρόνια. Τὸ 1955 φιλοτεχνεῖ τὸν ἀνδριάντα τοῦ βαρόνου Τοσίτσα (Μέτσοβο), καθὼς καὶ τέσσερις ἐρμαικῆς στήλες (κτῆμα Φιλίππου Ἀργέντη, Χίος). Τὸ 1957-59 φιλοτεχνεῖ τὸ Μνημεῖο τῶν Πεσόντων γιὰ τὸ Νεοχώρι Χίου, τὸν ἀνδριάντα τοῦ Πέτρου Πρωτοπαπαδάκη γιὰ τὴ Νάξο, καὶ τὸ μνημεῖο τοῦ Στεφάνου Δέλτα γιὰ τὸ Κολέγιο Ἀθηνῶν.

Ἀπὸ τὸ 1959 ὡς τὸ 1969 ἐκλέγεται διευθυντῆς τῆς Α.Σ.Κ.Τ. γιὰ πέντε συνεχεῖς διετίες. Κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ ἡ Σχολὴ ἐξελίσσεται σὲ πρότυπο ἴδρυμα. Ἀποκαθίσταται τὸ κεντρικὸ κτίριο τῆς Σχολῆς, καθὼς καὶ οἱ ὑπόγειοι χῶροι, ὅπου ἐγκαθίστανται τὰ Ἐργαστήρια Ἐφαρμογῶν. Ἐγκαινιάζεται ἡ λειτουργία ἐργαστηρίων Φορητῶν Εἰκόνων, Τέχνης καὶ Ψηφιδωτοῦ, Διακοσμήσεως καὶ Σκηνογραφίας, Κεραμικῆς, Γυψοτεχνικῆς, Χαλκοχυτικῆς καὶ Τορρευρικῆς, Τυπογραφίας καὶ Τέχνης τοῦ Βιβλίου. Δημιουργεῖται αἴθουσα βιβλιοθήκης. Ἀνακαινίζονται οἱ καλλιτεχνικοὶ σταθμοὶ Δελφῶν, Ὑδρας, Μυκόνου, Ρόδου καὶ ἀρχίζει ἡ λειτουργία τοῦ σταθμοῦ Μηθύμνης Λέσβου.

Τὸ 1960 πραγματοποιεῖ ἀτομικὴ ἔκθεση Ζωγραφικῆς στήν Αἴθουσα «Ἀρμός». Φιλοτεχνεῖ τὸν ἀνδριάντα τοῦ εὐεργέτη Ἀφεντάκη γιὰ τὴν Κίμωλο. Μετὰ ἀπὸ πανελλήνιο διαγωνισμὸ ἀναλαμβάνει τὴ φιλοτέχνηση τοῦ ἀνδριάντα τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου γιὰ τὴν Ἀθήνα. Τὸ 1961 πραγματοποιεῖ ἔκθεση Γλυπτικῆς στὸ Ὑπαιθρο (Τεχνολογικὸ Ἰνστιτούτο Δοξιάδη). Τὸ 1962-63, κατόπιν διαγωνισμοῦ, τοῦ ἀνατίθεται ἡ φιλοτέχνηση τοῦ ἀνδριάντα τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου γιὰ τὸ Ἡράκλειο Κρήτης. Τὸ 1964 φιλοτεχνεῖ τὸν ἀνδριάντα τοῦ Λουκῆ Ἀκρίτα γιὰ τὴ Μόρφου τῆς Κύπρου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου Παπαναστασίου γιὰ τὸ Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Τὸ 1966-67 φιλοτεχνεῖ ἀνάγλυφον ζωφόρον

για την πρόσοψη μεγάρου ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Πανεπιστημίου, τὸν ἀνδριάντα τοῦ Νικολάου Πλαστήρα γιὰ τὸν Ταυρωπὸ Καρδίτσας, καθὼς καὶ ἄγαλμα ἀθλητῆ γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ Κοινότητα Ἀνταφαγᾶστα τῆς Χιλῆς.

Ἀπὸ τὸ 1968 ὡς τὸ 1974 φιλοτεχνεῖ τὸ μνημεῖο Ἐμπορικῆς Ναυτιλίας γιὰ τὴν Ἐρμούπολη τῆς Σύρου, προτομὴ τοῦ Ἰωάννη Συκουτρῆ (Νέα Σμύρνη) καθὼς καὶ ἀνδριάντα τοῦ ἀρχιεπισκόπου Χρυσάνθου τοῦ ἀπὸ Τραπεζοῦντος (Κομοτηνῆ)· ἄγαλμα Ἐλευθερίας γιὰ τὸ Πανεπιστήμιο τῆς Καλιφόρνιας (Stanford). Πραγματοποιεῖ ἔκθεση μεγάλων ἔργων ζωγραφικῆς στὴν αἴθουσα «᾽Ωρα». Τὸ 1971 ἀποπερατώνει καὶ τοποθετεῖ τὸν ἀνδριάντα τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου στὴν Ἀθήνα (Πάρκο Ἐλευθερίας).

Τὸ 1972 ἐκλέγεται ἀντεπιστέλλον μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας.

Τὸ 1975-76 ὀργανώνει ἔκθεση Γλυπτικῆς καὶ Ζωγραφικῆς στὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Κολεγίου Ἀθηνῶν μὲ θέμα «Παιδιὰ καὶ Νέοι». Φιλοτεχνεῖ τὴν προτομὴ τοῦ Ὅμηρου Davis στὸ Κολέγιο Ἀθηνῶν, τοῦ Ἀνδρέα Μιχαλακόπουλου στὴν Πάτρα, τοῦ Ἀχιλλέα Τζαρτζάνου στὸν Τύρναβο καὶ τοῦ Ἰωάννη Καποδίστρια στὴν Πάντειο Σχολή. Τὸ 1976 ἐκθέτει Γλυπτικὴ καὶ σχέδιά του στὴν Αἴθουσα «Ἄργῳ» καὶ φιλοτεχνεῖ τὴν προτομὴ τοῦ Ν. Λούρου (Μαιευτήριο Ἀλεξάνδρας).

Τὸ 1977 πραγματοποιεῖ ἔκθεση ζωγραφικῆς στὴν αἴθουσα «᾽Ωρα» μὲ θέμα «Τοπία τῆς Αἴγινας». Ἀποπερατώνει καὶ τοποθετεῖ τὸν μαρμάρινο ἀνδριάντα τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου στὴ Θεσσαλονίκη.

Τὸ 1978 παραιτεῖται ἀπὸ τὴν ἔδρα Γλυπτικῆς τῆς Α.Σ.Κ.Τ. Τοῦ ἀπονέμεται ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας ὁ τίτλος τοῦ ἐπίτιμου Διευθυντῆ τῆς Σχολῆς. Ἀντιπροσωπεύει τὴν Ἑλλάδα στὴν Biennale τῆς Βενετίας μὲ ἔργα γλυπτικῆς καὶ ζωγραφικῆς. Τὸ 1979 φιλοτεχνεῖ ἄγαλμα τοῦ Εὐαγγέλου Παπανούτσου (σὲ φυσικὸ μέγεθος).

Τὸ 1980 ἐκλέγεται τακτικὸ μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

Ἀπὸ τὸ 1981 ὡς τὸ 1991 φιλοτεχνεῖ τὰ ἔργα: Μαρμάρινος ἀνδριάντας τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου (στὸ χῶρο τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων), ἔφιππος ἀνδριάντας Γεωργίου Καραϊσκάκη· ἀνδριάντας Εὐαγγέλου Ἀβέρωφ-Τοσίτσα (Μέτσοβο)· ἐπίσης, στὴν εἴσοδο τοῦ Ὠνάσειου Καρδιοχειρουργικοῦ Κέντρου ἀνάγλυφα τῶν ὄρων, μνημειακὴ ἐπιγραφή τοῦ

ὄρκου τοῦ Ἱπποκράτη καί, στό αἶθριο, χάλκινη στήλη ὕψους ὀκτώ μέτρων μέ ἐπίχρυση διακόσμηση. Φιλοτεχνεῖ ἐπίσης τόν ἀνδριάντα τοῦ Παντελεῆ Πρεβελάκη (Δημαρχεῖο Ρεθύμνου) καί τόν τάφο του στό ξωκλήσι τοῦ Ἀι-Γιάννη στό Ρέθυμνο· ἀνδριάντας τοῦ στρατηγοῦ Μακρυγιάννη (περιοχή Μακρυγιάννη)· ἀνδριάντας τοῦ Ἰωάνος Δραγοῦμη (Πλατεία Μακεδονομάχων Θεσσαλονίκης)· ἀγαλμα τοῦ Ὀδυσσεά Ἐλύτη (Πλατεία Δεξαμενῆς)· ἀνδριάντας τοῦ Χαριλάου Τρικούπη (στό χῶρο τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων).

Τό 1992 ἡ Ἐθνική Πινακοθήκη ὀργανώνει ἀναδρομική ἐκθεση τοῦ ἔργου του. Πραγματοποιοῦνται ἐπίσης ἐκθεση σχεδίων καί μικρῶν γλυπτῶν του στήν «Gallerie 3», ἐκθεση σχεδίων του ἀπό τίς συνεδριάσεις τῆς Ἀκαδημίας στήν «Gallerie 3» καί ἡ ἐκθεση «Τό ἐργαστήριο καί ἓνα μοντέλο» στήν «Gallerie 3».

Τόν Μάιο τοῦ 1999 πραγματοποιεῖται ἐκθεση ζωγραφικῆς του στό Μουσεῖο Μπενάκη, ὅπου τόν ἴδιο χρόνο συμμετέχει στήν ἐκθεση τῶν Φαγιούμ.

Ἔχει μεταφράσει ἀπό τὰ ἀγγλικά, τὰ γαλλικά καί τὰ ἰταλικά κείμενα ζωγράφων καί γλυπτῶν, τὰ ὁποῖα ἔχουν περιληφθεῖ στήν ἐκδοση *Κείμενα γιά τήν Τέχνη* (Νεφέλη, Ἀθήνα 1993), καθώς καί ποιήματα, πεζά καί δοκίμια: Φ. Νίτσε, *Κείμενα* (Ἀθήνα 1998), Λ. Πιραντέλλο, *Δεκαεπτὰ Διηγήματα* (Σύλλογος πρὸς Διάδοσιν Ὀφελίμων Βιβλίων, Ἀθήνα 2000) καί, Ἰταλο Σβέβο, *Μιά φάρσα ἐπιτυχημένη* (διηγήματα, Ἐκδόσεις Πορεία).

Ἄλλα ἔργα του: *Σχέδια καί ζωγραφική τοῦ Χειρουργοῦ Ἀλέξανδρου Παππᾶ* (Ἀθήνα 1983)· *Κείμενα* (Μ.Ι.Ε.Τ., Ἀθήνα 1994)· *Μικρὴ συλλογὴ* (Ἀθήνα 1999)· καί τρία λευκώματα μέ τὸ συνολικὸ καλλιτεχνικὸ ἔργο του: *Σχέδια, 1930-1965* (Ἀθήνα 1990)· *Ζωγραφικὴ* (Ἐκδόσεις Λ. Μπρατζιώτη, Ἀθήνα 1998), καί *Γλυπτικὴ* (Ἐκδόσεις Ἀδάμ).

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΡΓΩΝ

ΣΩΤΟΣ ΑΛΒΕΙΟΥ

Ένα μολύβι κι ένα κομμάτι χαρτί, σύντροφος μιᾶς ολόκληρης ζωῆς, παρέα μοναδική γιὰ τίς μέρες ποῦ σοῦ χτυπᾶ τὴν πόρτα ἢ «κάτω βόλτα» ἀλλὰ καὶ γιὰ τίς μέρες ποῦ σοῦ χαμογελᾶ δειλὰ ἢ ὥρα τῆς ἐπιτυχίας...

...1961. Στὸ ὑπόγειο τῆς Σχολῆς, στὸ μάθημα τῆς Γλυπτικῆς ἐμεῖς τὰ «πρωτάκια», μαζί με τὸν πηλό, τὸ ζύγι καὶ τὸ κομπάσο ἀκούμε τὸ λόγο γιὰ τὸ σχέδιο, γιὰ τὸ πῶς ἐλευθερώνει τὴ σκέψη καὶ τὸ συναίσθημα, γιὰ τὸ πῶς σὲ ὀδηγεῖ σὲ στιγμὲς ἀνείπωτης εὐτυχίας, γιὰ τὸ πῶς σοῦ φανερώνει καινούριους τρόπους ἔκφρασης...

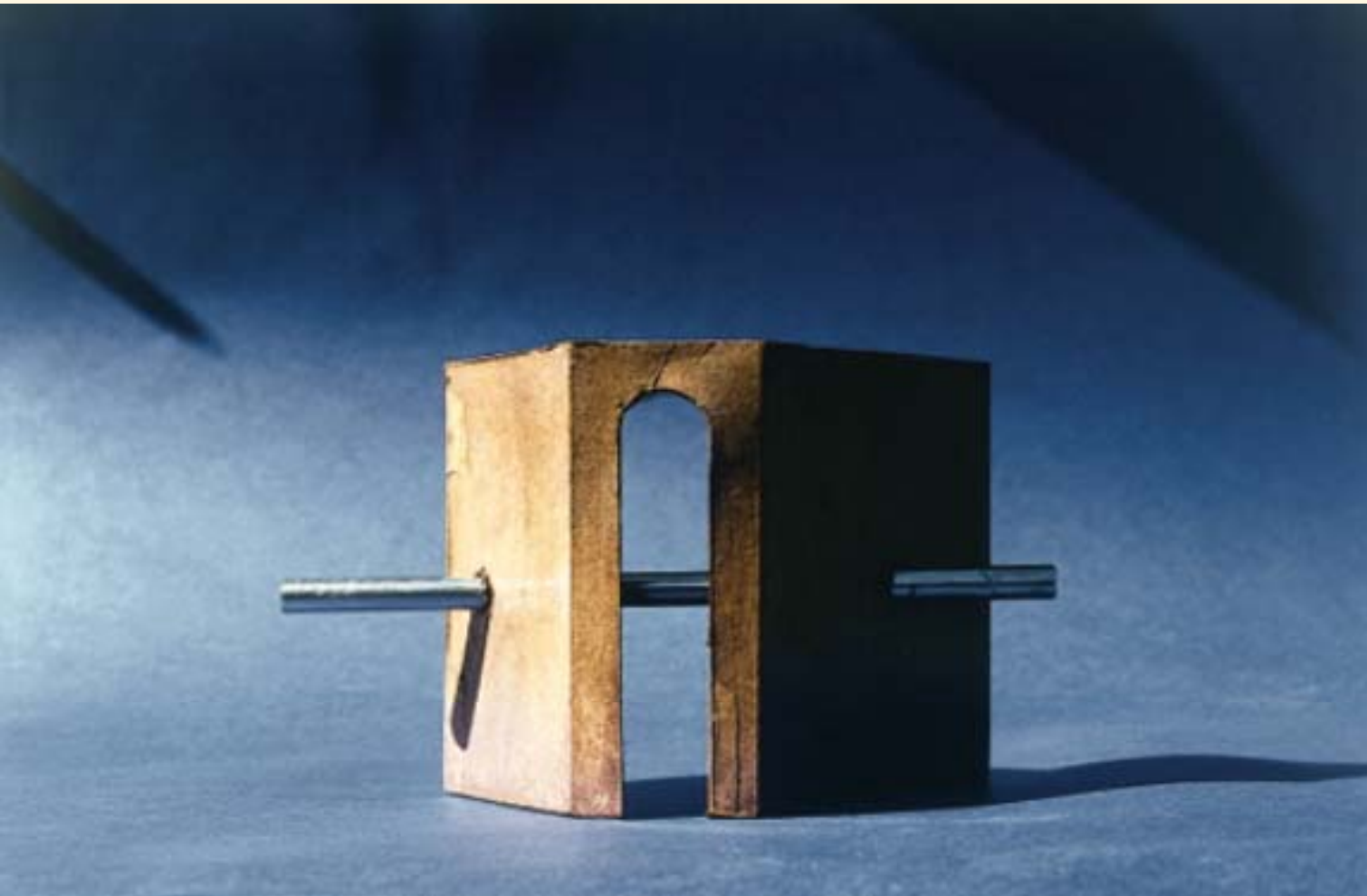
...Αὐτὸν τὸ λόγο δὲν τὸν ξέχασα καὶ τὸ μολύβι δὲν τὸ ἀποχωρίστηκα ποτέ, χάρη σὲ σένα, Δάσκαλε.

...1964. Ὁρμητοὶ πιά, «τριτάκια». Ὁ λόγος γιὰ τὸ σχέδιο συνεχίζεται καθὼς ἐπίσης συνεχίζεται καὶ ἡ προσπάθεια νὰ γνωρίσουμε καὶ τὸν ἄνθρωπο «Δάσκαλο»...

Ἡ κακὴ διατροφή, ἡ ἀγωνία, τὸ ἄγχος τῆς δουλειᾶς μοῦ δημιουργοῦν πρόβλημα στὸ στομάχι.

Ὁ Δάσκαλος μοῦ δίνει κάποια χρήματα καὶ με στέλνει σὲ γνωστό του γιατρό...

Καὶ τούτη τὴν πλευρὰ τῆς διδασκαλίας δὲν τὴν ξέχασα ποτέ.

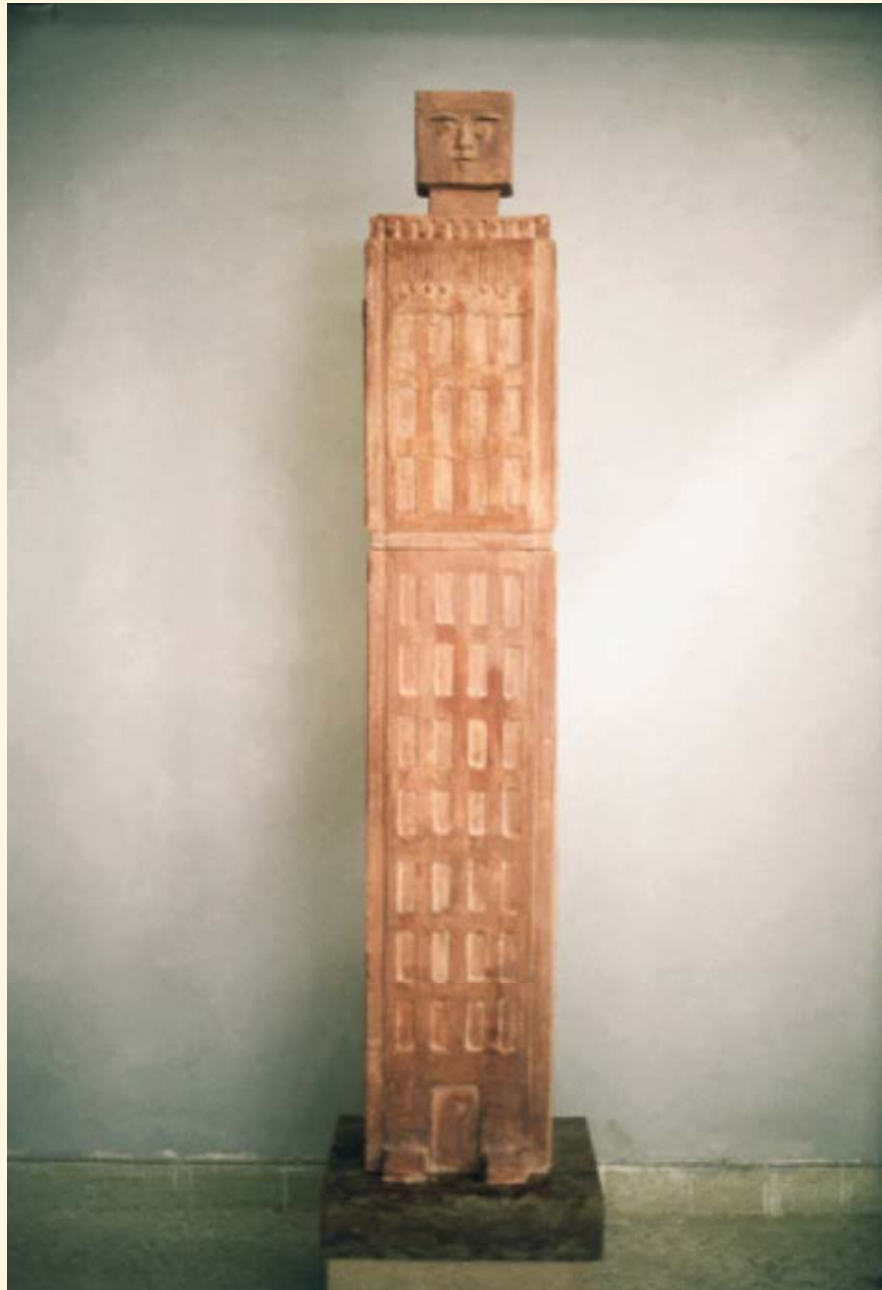

Σώτος Ἀλεξίου, «Τὸ πέρασμα τῆς γνώσης», μέταλλο, τριγιά, φῶς

ΣΤΑΥΡΟΣ ΒΑΛΛΑΣΑΚΗΣ

Τὰ χρόνια τῆς μαθητείας μου στὰ ἐργαστήρια γλυπτικῆς ἦταν χρόνια ἀξέχαστα, χρόνια ἐλπίδας, χρόνια αἰσιοδοξίας, χρόνια πού χάραξαν τὴν πορεία τῆς δουλειᾶς μου.

Τὸν δάσκαλό μου Γιάννη Παππᾶ, πέρα ἀπὸ τὴν πολύτιμη φιλία πού με συνδέει μαζί του ἀπὸ τὰ φοιτητικά μου χρόνια μέχρι σήμερα, τὸν ἔχω μεγάλο μου δάσκαλο, πού μοῦ ἐνέπνευσε τὸ ἦθος, τὸ σεβασμὸ καὶ τὴ συνέπεια στὴν Τέχνη. Τὸν εὐχαριστῶ.

ΘΟΔΩΡΟΣ ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΣ

Οι καλλιτεχνικές μου τάσεις με οδήγησαν τη δεκαετία του '50 στην Άνωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών. Η δεκαετία αυτή ήταν μία δύσκολη εποχή, αφού είχε προηγηθεί ένας μεγάλος πόλεμος, και ο κάθε νέος προσπαθούσε να χαράξει έναν δρόμο για το μέλλον.

Το εργαστήριο έγινε ο χώρος μας, περιορισμένος και χωρίς πολυτέλειες, αλλά ζεστός και γεμάτος δημιουργία. Αγαπήσαμε αυτό το χώρο κι εναποθέσαμε εκεί όλες μας τις ελπίδες. Καβαλέτα, σκαμνιά, μοντέλο, μία καρβουνόσομπα και μία κασόνα με πηλό ήταν το όλο σκηηνικό. Ήμεεις οι σπουδαστές, παιδιά ακόμη, οι πιο πολλοί από την επαρχία με εμφανή τα χαρακτηριστικά του επαρχιώτη, ζωηροί και αυθόρμητοι, προσπαθούσαμε να πραγματοποιήσουμε όλες μας τις φιλοδοξίες.

Ο δάσκαλός μας κ. Γιάννης Παππᾶς, νέος ακόμη καθηγητής, άξιος και σοβαρός γλύπτης, μᾶς ἐνουσίασε με τις γνώσεις του και το παράδειγμά του. Η επιμονή του για την άσκηση στο σχέδιο και τη γνώση τῶν υλικῶν ἔφερε νέα πνοή στο εργαστήριο. Ὡρες ἀτελείωτες ἔσκυβε πάνω ἀπὸ τὰ σχέδιά μας, ὑπεραγαπούσε αὐτούς πού τοῦ ἔφερναν σχέδια νὰ τὰ δεῖ και νὰ κουβεντιάσει μαζί τους. Ἄνοιξε τὴν πόρτα τοῦ εργαστηρίου γιὰ κάθε σπουδαστὴ τῆς Σχολῆς πού εἶχε τὴν ἐπιθυμία νὰ γνωρίσει τὴ Γλυπτικὴ.

Ὁ δάσκαλος μᾶς ἔδωσε νὰ καταλάβουμε ὅτι οἱ ἄνθρωποι τῆς τέχνης ἔχουν ἀνάγκη ὁ ἓνας τὸν ἄλλον και πρέπει μεταξύ τους νὰ ἀναπτύσσουν δεσμούς φιλίας γιὰ τὴν πρόοδο τῆς τέχνης. Τὸ προσωπικό του εργαστήριο στὴν ὁδὸ Ἀνακρέοντος ἀποτελεῖ πόλο ἑλξης γιὰ πολλοὺς ἀπὸ μᾶς και ἓνα μεγάλο σχολεῖο. Γλύπτες, ζωγράφοι, χαράκτες τὸν ἐπισκέπτονται, τοῦ δείχνουν τὴ δουλειά τους, συζητοῦν και ἀνταλλάσσουν ἀπόψεις.

Πολλοὶ ἀπὸ μᾶς εἶχαν τὴν τύχη νὰ δουλέψουν μέσα σ' αὐτὸ τὸ εργαστήριο μαζί με τὸν δάσκαλο, και μᾶς δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ ζήσουμε τὴ δημιουργία μεγάλων ἔργων: Βενιζέλος, Ἀλέξανδρος, Παλαιολόγος, Καραϊσκάκης, Μακρυγιάννης, Χρῦσανθος, Πρεβελάκης, Παπανούτσος, Ἐλύτης.

Με τὴν εὐκαιρία αὐτῆς τῆς ἔκθεσης, θέλω νὰ ἐκφράσω ἀγάπη και εὐγνωμοσύνη στὸν δάσκαλο Γιάννη Παππᾶ.

ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΓΕΡΟΥΔΑΤΟΣ
Λίγα λόγια για τὸν Δάσκαλο

20 Ὀκτωβρίου 1958 ἦλθα στὴν Ἀθήνα, Δάσκαλε, καὶ
μοῦ εἶπες...

«...ἐδῶ πού ἦλθες θὰ μάθεις νὰ βλέπεις...»

Τοῦτος ὁ Λόγος ἤγχει παλίντονα χρόνια τώρα, χωρὶς νὰ ξέ-
ρω πότε ἐπιτέλους θὰ μάθω.

Μὲ μιὰ ἀδιόρατη αἴσθηση μοναξιάς, ἀγναντεύω τὴ Φύ-
ση... Πατραϊκὸς κόλπος, Παλιοβούνα, Ρίον, Παναχαϊκός, στὸ
βάθος τὸ Σανταμέρι κι ἀλάργα ἢ Κεφαλλονιά... σήμερα, 20
Ὀκτωβρίου 1994. Δάσκαλε... μήπως ἀρχίζω καὶ βλέπω;
Δάσκαλε... Νὰ εἶσαι πάντα καλά... Ὑγιῆς μέσα στὴν Ψυ-
χή μου, μέσα στὴν Καρδιά μου.

Διονύσης Γερολυμάτος, χωρίς τίτλο, 1999, μάρμαρο Πεντέλης, 50 x 60 εκ.

“Όταν κανείς ανατρέχει στα φοιτητικά του χρόνια, πολλά ώραϊα κι άσχημα έχει να θυμηθεῖ, τὰ ὁποῖα μαζί με ἄλλους παράγοντες ἔπαιξαν καθοριστικό ρόλο στή διαμόρφωση τοῦ χαρακτήρα του καὶ σημάδεψαν τὴ μετέπειτα ζωὴ του. Ἐντονα ἔχουν χαραχθεῖ στὴ μνήμη μου τὰ χρόνια ποὺ ἔζησα σὰν σπουδαστὴς στὸ ἐργαστήριο τοῦ Γιάννη Παππᾶ· πολλές εὐχάριστες καὶ καλὲς μνῆμες, μὰ καὶ μερικὲς δυσάρεστες καὶ κακὲς στιγμὲς, ποὺ μᾶλλον δὲν λείπουν ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ φοιτητῆ, ἴσως γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ σταθμίσει ἀργότερα καὶ νὰ ἐκτιμῆσει τίς ἐμπειρίες του, ἀξιολογώντας τὸν ἀνθρώπινο παράγοντα ποὺ ἀποτελοῦσε τὸν ζωτικό του περίγυρο ἐκείνη τὴ σημαντικὴ ἐποχὴ. Ἐγὼ θυμᾶμαι τὰ ἐποικοδομητικά κι εὐχάριστα. Τ’ ἄλλα τὰ ξεχνῶ ἢ προσπαθῶ νὰ μὴν τὰ θυμᾶμαι.

Ἡ σειρά ἢ δική μου εἶχε τὴν τύχη νὰ δουλέψει στὸ ἐργαστήριο τοῦ Γιάννη Παππᾶ ὅταν αὐτὸς διήγνε τὰ πρῶτα χρόνια τῆς ἐπαγγελματικῆς καὶ διδακτικῆς του σταδιοδρομίας. Αὐτὸ εἶχε ὡς ἐπακόλουθο ἀπὸ τὴ μιὰ τὴ μεγάλη διάθεση τοῦ δασκάλου νὰ προσφέρει καὶ νὰ δουλέψει μεταδίδοντας πολλά, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἐπειδὴ ἦταν ἀκόμη ἄπειρος, νὰ περνᾶ στοὺς μαθητὲς καὶ μαθήτριές του τίς προσωπικὲς ἐπαγγελματικὲς ἢ ὅποιες ἄλλες ἀνησυχίες καὶ προβληματισμούς, δημιουργώντας ἓνα συνεχὲς αἶσθημα ἀνασφάλειας καὶ μιὰ τεταμένη πολλὲς φορὲς ἀτμόσφαιρα, χωρὶς οὐσιαστικὰ νὰ ὑπάρχει λόγος.

Ὁ Γιάννης Παππᾶς ὑπῆρξε τότε ἓνας σκληρὸς δάσκαλος ποὺ ἀπαιτοῦσε, δικαιολογημένα, φοβερὴ πειθαρχία καὶ αὐταπάρνηση ἀπὸ τοὺς μαθητὲς καὶ τίς μαθήτριές του. Βρισκόταν πάντα κοντά σου γιὰ νὰ σὲ βοηθήσει σὲ κάθε σου πρόβλημα αἰσθητικό, τεχνικό, ἀκόμα καὶ προσωπικό, σὰν ἓνας αὐστηρὸς φίλος ποὺ δὲν ἦταν πάντα διατεθειμένος νὰ σοῦ συγχωρήσει τὰ ὅποια λάθη σου. Θυμᾶμαι ποὺ ἐρχόταν πρῶτος καὶ πολὺ πρῶτῳ στὸ ἐργαστήριο, πρὶν ἀκόμα ἀνέβει τὸ μοντέλο, καὶ ἀπαιτοῦσε νὰ βρισκόμαστε ὅλοι ἐκεῖ μπροστὰ στὰ καθalέτα, ἔτοιμοι γιὰ δουλειά.

Μὲ ὅλα αὐτὰ καὶ πολλὰ ἄλλα θετικὰ στοιχεῖα τῆς διδασκαλίας του κατόρθωσε νὰ μᾶς προσγειώσει ὁμαλὰ ἀπὸ τὰ σύννεφα ποὺ βρισκόμαστε καὶ νὰ μᾶς καλλιεργήσει τὴν ἐπαγγελματικὴ συνείδηση, τὴ συνέπεια καὶ τὴν τάξη στὸ χῶρο τῆς δουλειᾶς· νὰ μᾶς ἀνοίξει τὰ μάτια.

Εἶναι γεγονός ὅτι πολλοὶ ἄνθρωποι στὰ χρόνια τῆς ὠριμότητάς τους ἐκτιμοῦν περισσότερο τὶς ἰδέες τοῦ πατέρα τους καὶ τῶν δασκάλων τους ἀπ’ ὅσο τὶς ἐκτιμοῦσαν στὰ δεκαοκτώ τους χρόνια. Ὁ δάσκαλος Γιάννης Παππᾶς, μὲ τὸν τρόπο του, προσπάθησε νὰ μᾶς κάνει ὅλους ἐμᾶς τοὺς μαθητές του νέα κλωνάρια ἐνὸς προηγούμενου πολιτισμοῦ, ἐνῶ παράλληλα, διακρίνοντας τὴν ἀτομικὴ δομὴ τοῦ καθενὸς καὶ σεβόμενος τὸν ἔμφυτο τρόπο ἔκφρασης, ἐνθάρρυνε τὴν ἀνεξαρτησία, τὴν αὐθεντικότητα καὶ τὴν πρωτοτυπία. Ἔτσι, ὁ καθένας μας βρῆκε τὸ δρόμο του.

Θυμᾶμαι, ὅταν ἡ δουλειά μας φαινόταν στάσιμη, ὅταν στομόναμε, γιὰ νὰ ἀνανεωθοῦμε καὶ νὰ ξαναβρεθοῦμε στὸ ρυθμὸ τῆς ἐξέλιξης καὶ τῆς τελειοποίησης, μᾶς παρότρυνε:

«Ξαναγυρίστε πίσω, ξεφυλλίστε, παρατηρήστε τὰ προηγούμενα σχέδια, τὰ παλαιότερα ἔργα σας, τὰ ὅποια πρέπει νὰ κρατᾶτε. Ξαναἰδεῖτε τὶς παλαιᾶς συγκινήσεις πού μὲ εὐαισθησία καὶ φρεσκάδα καταγράψατε, ὅ,τι διαπέρασε τὴ συνείδηση καὶ τὴν ψυχὴ σας, ὅ,τι αἰσθανθήκατε καὶ καταλάβατε μέσα στὴ ζωὴ καὶ τὸ ἀποκαλύψατε στὰ ἔργα σας μὲ τὸν δικό σας ξεχωριστὸ τρόπο. Μέσα ἀπ’ αὐτὰ θὰ πάρετε ἀμπάριζα, θὰ ξαναβρεῖτε τὸν ἑαυτό σας καὶ τὴ σωστὴ συνέχεια γιὰ νὰ προχωρήσετε πιὸ βαθιὰ στὴν προσωπικὴ κατανόηση τοῦ γύρω σας κόσμου, γιὰ νὰ ἀναπτύξετε τὸ ταλέντο σας καὶ τὴν προσωπικότητά σας». Καὶ συμπλήρωνε: «Διαβάστε βιβλία, ἐπισκεφθεῖτε μουσεῖα. Ἀντλήστε ἀπὸ τὰ ἀποθέματα τῶν γνώσεων καὶ ἀπὸ τὸν τεράστιο θησαυρὸ τῆς σοφίας ὅλων τῶν ἀρχαίων πολιτισμῶν, καθὼς καὶ ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν μεγάλων δασκάλων. Αὐτὰ θὰ σᾶς βοηθήσουν νὰ πλουτίσετε τὴ δουλειά σας μὲ νέα εὐρήματα, ἀνακαλύπτοντας καινούρια μυστικά».

Ἔτσι, ὁ δάσκαλος Γιάννης Παππᾶς δὲν μᾶς δίδαξε μόνο πῶς νὰ στήνουμε μιὰ φιγούρα ἢ μιὰ προτομὴ, δίνοντας βαρύτητα στὴ δημιουργικὴ ἀτομικότητα τοῦ καθενός, ἀλλὰ κυρίως μᾶς δίδαξε τὸ σεβασμὸ στὴ συσσωρευμένη παράδοση, πού βρίσκεται στὴ βάση τῆς ἀνάπτυξης κάθε πολιτισμοῦ καὶ τὴ διατήρηση τοῦ οὐσιαστικοῦ καὶ ἀναντικατάστατου μέρους τῆς δομῆς καὶ τῆς ἔκφρασης.

Ἡ λαθεμένη ἀντίληψη γι’ αὐθαίρετη δημιουργία, ἀπὸ τὸ μηδέν, πού κυκλοφορεῖ εὐρέως σήμερα, ἢ διάλυση, ἢ καταπάτηση τῶν ἀξιῶν καὶ ἡ ἄρνηση τῆς ἀξίας τῆς παραδοσιακῆς σοφίας στὸ βωμὸ τοῦ πρωτότυπου καὶ τῆς παρθενογένεσης, ἦταν ἄγνωστη γι’ αὐτόν.

Κι αὐτὸ προσπάθησε νὰ περάσει σ’ ἐμᾶς τοὺς μαθητές του.

ΚΩΣΤΑΣ ΔΙΚΕΦΑΛΟΣ

Είναι δύσκολο να μιλάς για ιερές μορφές της σύγχρονης ελληνικής γλυπτικής και ιδιαίτερα αν τυχαίνει το πρόσωπο στο οποίο αναφέρεσαι να είναι και δάσκαλος. Γι' αυτό με φέρνει σέ πολύ δύσκολη θέση ή αναφορά μου στον Γιάννη Παππά, που είχα την τύχη να τον έχω και δάσκαλό μου. Ή επαφή μαζί του ήταν καθοριστική για την μετέπειτα εξέλιξή μου.

Ήταν δάσκαλος με όλη την σημασία της λέξεως. Μεγάλος γνώστης της πορείας της τέχνης μέσα στο χρόνο καθώς και των ανάζητήσεων της σύγχρονης εποχής· προσπαθοῦσε να μάς ενημερώνει τότε με τὰ γραφόμενα μεγάλων καλλιτεχνῶν, τότε με πληροφορίες για τὰ σύγχρονα δρώμενα, ἀλλὰ προπάντως να μάς ἐμφυσήσει τὸ πάθος για τὴ δημιουργία. Σὲ ἔκανε να νιώθεις ὅτι πλέον ἡ ζωὴ σου εἶναι ταγμένη στοῦ χώρου τῆς τέχνης καὶ ὅτι θὰ τὴν ἀναλώσεις για τὸ σκοπὸ αὐτό. Πίστευε στὸν καλλιτέχνη τοῦ ἐργαστηρίου, τῆς συνεχοῦς προσπάθειας καὶ ἐπιμονῆς για τὸ ἀκατόρθωτο, μακριὰ ἀπὸ δημοσιότητες καὶ αὐτοπροβολές που σήμερα μαστίζουν τὸ χῶρο τῶν καλλιτεχνῶν. Παρ' ὅλο που ἦταν ἄνθρωπος με μεγάλη θεωρητικὴ κατάρτιση, πίστευε ὅτι ὁ δημιουργὸς πρέπει ἐπίσης να γνωρίζει πολὺ καλὰ τὰ ὑλικά του καὶ να ἔχει γνώση τῶν δυνατοτήτων τους. Γι' αὐτὸ ἐπέμενε με σχολαστικότητα στὴν ἐκμάθηση τῶν τεχνικῶν που χρειάζονται για να κάνει κανεὶς γλυπτικὴ, καθὼς καὶ στὴν ἀψογὴ ὀργάνωση τοῦ χώρου ἐργασίας. Καθόρισε τὴ διδασκαλία του μέσω τοῦ σχεδίου, διότι πίστευε ὅτι εἶναι τὸ καθοριστικὸ ἐφόδιο για τὸν νέο καλλιτέχνη καὶ για τὴν εξέλιξή του. Ὁ ἴδιος σχεδίαζε με πάθος διαρκῶς. Ὑπῆρξε ἰδεαλιστὴς καὶ τὰ πιστεύω του τὰ ἔκανε καὶ τρόπο ζωῆς. Παρόλο που ἦταν πάντοτε χαμογελαστὸς καὶ ἐγκάρδιος, γεμάτος κέφι με τοὺς μαθητές του, μετὰ ἀποτραβιόταν στοῦ ἐργαστηρίου του, για δουλειὰ καὶ περισυλλογή.

Ἀκαταπόνητος σὲ ὅλη τὴ ζωὴ του, ὑπῆρέτησε τὸ χῶρο τῆς τέχνης καὶ τοῦ πνεύματος με μοναδικὸ τρόπο καὶ ἀποτέλεσε για τοὺς νεότερους γλύπτες σημεῖο ἀναφοράς καὶ παραδειγματισμοῦ.

Πιστεύω ὅτι ὁ δάσκαλός μου, ὁ Γιάννης Παππᾶς, σφουρηλάτησε μιὰ μεγάλη γενιὰ νεότερων γλυπτῶν. Τὸ μέγεθος τῆς προσφοράς του ὡς δασκάλου φαίνεται ἀπὸ τὴ συμβολὴ τῶν μαθητῶν του στὰ εἰκαστικά του τόπου μας. Τὸ μέγεθος ὅμως τοῦ ἔργου του, εἰκαστικοῦ καὶ συγγραφικοῦ, εἶναι τόσο μεγάλο, που θὰ περάσουν πολλὰ χρόνια για να τοῦ ἀποδοθεῖ ἡ θέση που τοῦ ἀναλογεῖ μέσα στοῦ πάνθεον τῆς σύγχρονης ελληνικῆς δημιουργίας. Θέση μοναδικὴ καὶ κυρίαρχη, σὰν τὴ θέση που τοῦ ἔχουμε δώσει στοῦ νοῦ καὶ τὴν καρδιά μας ἐμεῖς οἱ μαθητές του.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΛΑΚΑΛΛΑΣ

Νιώθω συγκίνηση, χαρά και δέος που μου δίδεται ή ευκαιρία να μιλήσω για τον δάσκαλό μας στην Α.Σ.Κ.Τ., για τον υπέροχο άνθρωπο Γιάννη Παππά, που έμεις οι μαθητές του τον τιμούμε μ' αυτή την έκθεση, σίγουροι όλοι ότι ή τιμή επιστρέφει σ' εμάς με την παρουσία του. Για να μιλήσει κανείς για τον Δάσκαλό του, θα πρέπει να στραφεί στον καθρέφτη του έαυτού του, όπου αντιφεγγίζεται ή εικόνα του δασκάλου, με τὰ πολύτιμα, στέρεα στοιχεία που εξακολουθούν να άντλούνται από μᾶς τους ίδιους σε κάθε δύσκολη στιγμή δημιουργίας.

Ή χαρά, ό πόνος, ή συμπόνοια, τὸ ενδιαφέρον για ὅ,τι συμβαίνει γύρω μας, ή επιλογή του σπουδαίου, ή ἀφαίρεση του περιττού, ή λάμψη, ὅλα αὐτὰ και τόσα ἄλλα που σάν πολύτιμη ἐνέργεια και δύναμη πέρασαν μέσα μας και ἔγιναν τὸ πιστεύω μας και ή θετική πλευρά τῆς δημιουργίας μας, ἀνεξάρτητα από τὰ φυσικά ἢ πνευματικά χαρακτηριστικά που μπορεί να ἔχει ἕνας ἄνθρωπος, οφείλονται στην ἐπιμονή του Δασκάλου μας να μᾶς δείχνει τὸ δρόμο τῆς δημιουργίας, μέσα από τον μικρόκοσμο τῆς ψυχῆς και τον μακρόκοσμο τῆς προσφοράς στον Ἄνθρωπο. Μᾶς ἔμαθε να δουλεύουμε, συγκεντρωμένοι στο ἔργο και τους ὀρίζοντές του, ἐργάτης ὁ ἴδιος τῆς Τέχνης, πάντα ἀκούραστος δίπλα μας, μαζί μας και πάντα τόσο μπροστά από μᾶς, για να μπορούμε ὅλοι να τον βλέπουμε. Ἀξιόλογος στη σκέψη, ἀξιόλογος στη γνώση, ἀξέπεραστος στη μετάδοση τῆς γνώσης και του παλμού τῆς ζωῆς. Πάντα σοβαρός μα και πάντα φιλικός, με τὴν ικανότητα να μὴν ξεπερνᾶ τὴ διαχωριστική γραμμὴ Δασκάλου και Μαθητῆ, παρὰ μόνο μέσω τῆς δημιουργίας, ὅπου δὲν ὑπάρχουν διαχωριστικές γραμμές.

Δὲν συγκεντρωθήκαμε για να ἀπαριθμήσουμε τις χάρες ἑνὸς ἀνθρώπου που ὅλοι ἐμεῖς οι μαθητές του τον ξέρουμε. Τουλάχιστον ἐγὼ δὲν βρῖσκω λόγια για να ἐξωτερικεύσω τὴ σκέψη τῆς ψυχῆς μου. Ὅμως για κείνον εἶναι τόσο εὐκολο να καταλάβει, με τὴν ικανότητα που ἔχει να κοιτάξει στον καθρέφτη τῆς ψυχῆς μου, στον καθρέφτη τῆς ψυχῆς ὅλων μας.

Δάσκαλε, σ' ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ για τὸ δρόμο που μᾶς ἔδειξες, για τις ἀτέλειωτες ὥρες τῆς δημιουργικῆς ἀναζήτησης που ἀκουμποῦσες ἀπαλὰ στην καρδιά μου και φώτιζε ή θύμησή σου τους ὀρίζοντές μου, που ἔσκυψες πάνω μου για να μου μάθεις τί σημαίνει δουλειά, τί σημαίνει καθήκον, τί σημαίνει χρέος, τί σημαίνει να προσπαθεῖς να μείνεις Ἄνθρωπος.

ΣΠΥΡΟΣ ΚΑΤΑΠΟΔΗΣ

Σὲ μιὰ συντροφιά συζητώντας γιὰ τὰ χρόνια μας στὴ Σχολὴ εἶπα: «Ἄν ξαναγινόμουν σπουδαστής, θὰ ἤθελα καὶ πάλι δάσκαλό μου τὸν Γιάννη Παππᾶ»... Μέχρι σήμερα δὲν ἔχω ἀλλάξει γνώμη.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΥΡΑΔΗΣ
Ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα...

Καὶ τὴν ὀμορφὴν χώρα τῶν θεῶν μὲ τ' ἀγάλματα... ὅμως μετὰ τὴν ἀρχαιότητα κατοπινοὶ θεοκράτες —γιὰ τὴν ἐπιβολὴν μιᾶς ἄλλης ἰδεολογίας— ἐξαφάνιζαν χιλιάδες ἀπ' αὐτά: μαρμάρινα χέρια καὶ χάλκινα χεῖλη γίναν ἀκόμη καὶ ὄπλα, κι ὡς τώρα δὲν φαίνεται νὰ ἔχει κανένας μετανοήσει! Στὰ χρόνια μας, μόνο ὁ θυθὸς τῆς θάλασσας φανερώνει κάποτε τοὺς γυμνοὺς χάλκινους ἥρωες, καὶ τὸ χῶμα τῆς γῆς τὰ μαρμάρινα πέπλα. Ἔργα λιγοστὰ ποῦ —σὰν τοῦ γλύπτη τῆ δευτέρας παρουσίας— ἔρχονται νὰ δηλώσουν καὶ πάλι τὴν παγκόσμια ἀλήθεια καὶ πῶς ΕΝΑΣ ΛΑΟΣ Ἦ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΕΙΝΑΙ ΦΤΩΧΟΣ ΚΑΙ ΜΙΖΕΡΟΣ ΔΙΧΩΣ ΤΗ ΓΝΩΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΡΑΞΗ ΤΗΣ ΓΛΥΠΤΙΚΗΣ...

Οἱ νόρμες τῶν ἀρχαίων ἔργων φυλαγμένες τώρα στὰ χρόνια —ὅπως τ' ἀμύγδαλο στὸ φλοιό του— διαβάζονται καὶ πάλι μετὰ τὴν Ἀπελευθέρωση ἀπ' τοὺς λίγους ρομαντικοὺς νέους στὴν Ἀττική. Ὅμως ὅχι πιά στὸ φυσικὸ τους τοπίο καὶ φῶς, ἀλλά... ξεβαμμένα καὶ στὴ σκιά: στὰ μουσεῖα, καὶ στὸ ἐν Ἀθήναις Σχολεῖο τῶν Ὁραίων Τεχνῶν! Σ' αὐτό, στὶς ἀρχὲς τῆς δεκαετίας τοῦ '70, καὶ μὲ ἔντονος τίς μνημὲς τῆς Ἴωνικῆς μου καταγωγῆς, συναντῶ τοὺς δασκάλους μου. Σχεδὸν ὅλοι κλείουν μιὰ προχωρημένη, μὲ πείρα, σταδιοδρομία.

«Τώρα στὸ τέλος δοκιμάζεται ὁ ἐκπαιδευτικὸς», μᾶς ἔλεγε ὁ δάσκαλός μου Γιάννης Παππᾶς, ποῦ εἶχα τὴν καλὴ τύχη νὰ σπουδάσω κοντὰ του πέντε τόσο σημαντικὰ χρόνια. Ὅταν πέρασα στὸ ἐργαστήρι μοῦ εἶπε: «Κουτσοράδη, κάνεις γι' αὐτὴ τὴ δουλειά!» Ἀπλὴ κουβέντα, κι ἴσως θὰ ἔθελε νὰ τὴν ἀκούγαν ὅλοι οἱ μαθητές... μόνο καὶ μόνο ἂν ἡ γλυπτικὴ ἦταν μιὰ τέχνη πῶ ἀπλή...

Ἡ ἀνομολόγητη περηφάνεια (ποῦ ἀκολούθησε τὴν πίκρα ἔνεκα τῆς πρὸ αἰῶνων στὴ χώρα μας ἀνακοπῆς τῆς γλυπτικῆς), ἦταν τώρα ὅτι ΣΥΝΕΧΙΖΑΜΕ! τὴν κατεξοχὴν Ἑλληνικὴ πράξη, καὶ μολονότι μοιάζαμε ὡς... ἡ Δόξα στὴν ὀλόμαυρη Ράχη, ἐντούτοις ἡ ποιότητα σχέσεων, ἀφομοίωσης γνώσης καλλιτεχνικῆς κληρονομιάς ἢ τοπίου, ἦταν μοναδικὴ καὶ ἴσως ἀνεπανάληπτη: στὰ μέσα τῆς ἴδιας δεκαετίας ρίχτηκε ἡ χώρα στὸ ἔργο γιὰ τὴν ἔνταξη στὴν Κοινωνότητα (1974), μὲ ἄλλου εἶδους συνακόλουθο τώρα: τὴ φρικιῶδη συμφύρση τοῦ Λεκανοπέδιου τῆς Θεᾶς...

Μέχρι σήμερα ο δάσκαλος θα προτρέπει «σὲ μιὰ πιὸ πυκνὴ ἀνάλυση τῆς φόρμας ἀπ' τὴν πα-
ρατήρηση τῆς πραγματικότητας...»

Καὶ ἐπίσης μὲς στὸν διάλογο γιὰ τὰ σύγχρονα κινήματα μᾶς διευκρινίζει:

«Ἵπάρχει ἡ ζωντανὴ καὶ ἡ μὴ ζωντανὴ ἀκαδημαϊκὴ τέχνη...»

Ἄλλὰ δὲν θὰ ξανασυναντήσω τὴν ποιότητα τοῦ κλίματος ποὺ ἐδημιουργεῖτο στὸ ἐργαστήριό
μας, γιατί στὰ μετέπειτα χρόνια τῶν σπουδῶν μου στὶς ξένες ἀκαδημίες καλῶν τεχνῶν δὲν διέ-
κρινα τὴν πυκνότητα ἀξιῶν ποὺ ἡ παράδοση τοῦ τόπου, περνώντας τεσ μὲς' ἀπ' τὸν δάσκαλο,
πρόσφερε στὸν μαθητὴ. Καὶ αὐτὸ τὸ διέκρινε καὶ ὁ δάσκαλος: στὴ Σχολὴ μας ὁ καλλιτέχνης φοι-
τητῆς δὲν παίρνει ἀπλὰ τίς ἐπιστημονικὲς γνώσεις ὅπως κύρια συμβαίνει στὰ ἄλλα πνευματικὰ
ιδρύματα, μᾶλλον ἐμπνέεται γιὰ κάποιο ἀποστολή... Ὁδηγοὶ μας ἡ ἀξιολόγηση ἰδεῶν, ἡ σύ-
σταση προσωπικότητας, οἱ σωστὲς γιὰ ἓναν γλύπτη συνήθειες, ἡ αὐτογνωσία.

«Νὰ διερωτᾶστε ποιά εἶναι ἡ γνώμη σας γιὰ τὰ πράγματα ποὺ θεωρεῖται πὼς ἔχουν ἀξία καὶ
γιατί», μᾶς ἔλεγε.

Κάθε ἄλλη ἀπασχόληση φαινόταν λιγότερο σημαντικὴ ἀπ' τὴν κατανόηση αὐτῆς τῆς τέχνης,
καὶ ἓνα τέτοιο συναίσθημα θὰ ἦταν ποὺ μᾶς ὠθοῦσε ἀτομικὰ ἀλλὰ καὶ συλλογικὰ, ὅλο τὸ ἐργα-
στήρι, νὰ προσκυνῶμε κάθε τόσο σὲ μουσεῖα καὶ σ' ἐρείπια ἀρχαίων ἱερῶν. Αὐτὲς ἦταν καὶ οἱ
ἀξέχαστες στιγμὲς ἀγάπης συναδελφικῆς ποὺ χάραξαν τὸ δικό μας Ἑλληνικὸ μοναδικὸ χάρπε-
νιγρ... κάτω ἀπ' τὴ στέγη ἑνὸς κοινοῦ ἀρχαίου πεπρωμένου...

Ἡ προσήλωση αὐτὴ στὴν παράδοση δὲν ἦταν βέβαια ἡ μίμηση τοῦ ἰδανικοῦ μας παρελθόν-
τος, ἦταν μᾶλλον ἡ σύναξη ἑνὸς ἀλφάβητου: Ἀκρίβεια, Ἀλήθεια, Ἀπλότητα... Φαντασία,
Ἥθους καὶ Πάθος.

Ἀνακαλώντας τώρα στὴ μνήμη ὅλα ὅσα μᾶς εἶχαν τότε γαλουγήσει, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶχαν
διαμορφώσει ἓνα φρόνημα γνήσιο καὶ ἔντονα ἑλληνικὸ ποῦ, ἡ μείωση τῆς ἔννοιας γλύπτης (ἴσως
ἐξαιτίας μιᾶς γενικότερης μείωσης «Ἑλληνικῶν» ἀξιῶν), μόνο τοὺς ἄλλους θὰ πρέπει νὰ κάνει
πτωχότερους ἀφοῦ, τόσοι ἀπὸ μᾶς ἔχουμε πλέον ξεκάθαρα ὑπογράψει — ὀρισμένοι μάλιστα καὶ μὲ
προσωπικὲς θυσιές! — τὴν κατάθεσή μας γιὰ τὴν παλιννόστηση αὐτῆς τῆς δικῆς μας τέχνης...

Στὴν ἀτμόσφαιρα πάντως ποὺ εἶχε δημιουργηθεῖ στὸ ἐργαστήρι γλυπτικῆς τῆς Σχολῆς μας,
ἐκτὸς βέβαια ἀπ' τὸν ἴδιο τὸν δάσκαλο, νομίζω θὰ πρέπει νὰ εἶχε συμβάλει λίγο καὶ ὁ μαθητικὸς
μας ἐνθουσιασμός, ἀκόμα καὶ σὲ κάποιες ἀλλαγές στὸ καταστατικὸ τῆς:

* Τότε καταργήθηκαν οι δεύτερες εισαγωγικές εξετάσεις για τὰ ἐργαστήρια πού, ὄχι σπάνια, ἐξοστράκιζαν ἄδικα κάποιον ταλαντούχο πρωτοετή.

* Τότε σχηματίστηκε τὸ Προκαταρκτικὸ γλυπτικῆς, μιᾶς καὶ τὸ εἶδος «ἀκροατῆς γλυπτικῆς» δὲν ἀρκοῦσε γιὰ περισσότερους πρωτοετείς πού θὰ ἴθελαν ἀπ' τὸ ξεκίνημα νὰ μετρηθοῦν μὲ αὐτὴ τὴν πιὸ δύσκολη ἀπ' τὶς τέχνες.

* Τότε ἔγινε προϋπόθεση καὶ τὸ ἀποδεικτικὸ μέσης ἐκπαίδευσης, μιᾶς καὶ οἱ καιροί, ἐκτὸς ἀπὸ ταλέντο, ζητοῦσαν καὶ ἱκανότητα γιὰ διάλογο πού, παράλληλα μὲ τὸ μονόλογο τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ, γινόταν ὅλο καὶ πιὸ ἀναγκαῖος.

* Ἐκείνη τὴν περίοδο ὁ δάσκαλος ἔκανε πιὸ συχνές τὶς ἐπισκέψεις του στὸ ἐργαστήρι, καὶ ἡ κουβέντα γιὰ τὸ ἔργο τὸ «σχεδιασμένο» ἢ τὸ «ἀσχεδιάστο» (ἔννοιες τόσο δύσκολο νὰ μεταφραστοῦν στὶς ξένες γλώσσες) εἶχε μοναδικὸ ἐνδιαφέρον. Τότε γίναν καὶ μᾶς φώτισαν πολλὲς μελέτες, ἀλλὰ καὶ τότε ἀκριβῶς δημιουργήθηκαν ἀπ' τὸν ἴδιον οἱ μεγάλοι ζωγραφικοὶ πίνακες πού εἶχαν γιὰ θέμα τους κυρίως τὸ περιβάλλον τῆς Σχολῆς μας — ἔργα πού ὡς γνωστὸν χαρακτηρίσαν ἔντονα τὴν ἐλληνικὴ τέχνη.

Στῶν καιρῶν πιὰ τὴν ἀμφισβήτηση καὶ πολυφωνία ὁ Γιάννης Παππᾶς ἔβλεπε δύο ἀξίες νὰ ἐπιβιώνουν: τὴν ἐργατικότητα καὶ τὴν παρατήρηση τῆς ἀλήθειας· παρατήρηση πού σὰν ἀποτέλεσμα εἶχε ὄχι ἀπλὰ «ἓνα ὠραῖο σχέδιο», ἀλλὰ τὴ διάγνωση τοῦ ἑαυτοῦ μας διαμέσου τῶν γραμμῶν...

— Δάσκαλε, γιατί σχεδιάζει ὁ ἄνθρωπος;

— Μὰ εἶναι σὰν νὰ μὲ ρωτᾷς γιατί λάμπει ὁ ἥλιος... Μοῦ ἀπαντοῦσε ψάχνοντας ἐρευνητικὰ γιὰ τὴ σωστὴ λέξη, ὅπως καὶ γιὰ τὴ σωστὴ πινελιά. Τὸ πῶς θὰ γίνεταὶ αὐτὴ ἡ διάγνωση μᾶλλον δὲν λέγεται· κάτι πού μερικοὶ συμφοιτητὲς εἶχαν κατὰ καιροὺς παρεξηγήσει. Ἀντίθετα δὴλῳνε: ΟΥΤΙΣ ΤΩΝ ΑΔΗΛΩΝ ΤΑ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ

Σύμφωνα λοιπὸν μὲ ὅλα αὐτὰ δὲν μπορεῖ παρά νὰ εἶχαμε ζήσει τότε — ἂν μπορῶ τώρα νὰ τὸ πῶ, ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια — τὶς τελευταῖες μέρες μιᾶς χρυσῆς ἐποχῆς... Δάσκαλε Χαῖρε!

ΜΠΑΜΠΗΣ ΚΡΗΤΙΚΟΣ

Στην Τήνο άρχισαν πάλι τὰ μελέτεια. Στὸ ἐργαστήριό μου ἀκούγεται τὸ τρίξιμο τῆς πόρτας. Προσπαθῶ νὰ συγκεντρωθῶ, νὰ γυρίσω πίσω τριάντα χρόνια περίπου, κάτι δύσκολο καὶ εὐχάριστο μαζί.

Ἦταν Ὀκτώβρης τοῦ '64 ὅταν πρωτοσυνάντησα τὸν Δάσκαλό μου, τὸν γλύπτη Γιάννη Παππᾶ, στὴ Σχολὴ Καλῶν Τεχνῶν τῆς Ἀθήνας. Τοῦ ζήτησα νὰ δεῖ τὴ δουλειά μου καὶ νὰ μὲ δεχτεῖ ὡς ἀκροατὴ στὸ ἐργαστήριό του. Μὲ δέχτηκε. Ἔτσι ξεκίνησαν τὰ πέντε χρόνια ποὺ μαθήτευσα κοντά του. Ἦταν τὸ ξεκίνημα τῆς πολύτιμης βοήθειάς του σὲ μένα. Χρόνια καθοριστικά, στὰ ὁποῖα κοντά του προσπάθησα νὰ βρῶ τὴν ἀρχὴ τῶν νημάτων ποὺ συνθέτουν τὴν ἔννοια τῆς Γλυπτικῆς.

Δάσκαλος καὶ φίλος μαζί, μᾶς ἔδειχνε τὸ δρόμο γιὰ νὰ ἀνακαλύψουμε τὴ δύναμη τῆς Γλυπτικῆς μέσα στὴ φύση. Χρόνια δύσκολα, ἀπομονωμένα: χωρὶς νὰ ἔχουμε τὴ σημερινὴ ἐνημέρωση καὶ τὰ σύγχρονα μέσα, εἶχαμε τὸν Δάσκαλο Γιάννη Παππᾶ ποὺ μᾶς ὡδήγησε σὲ μέρη ὅπου ὑπῆρχε τροφή.

Ὁ διάλογος μαζί του, οἱ συμβουλές του, οἱ γνώσεις του πάνω στὴ Γλυπτικὴ μᾶς βοηθοῦν νὰ προχωρήσουμε χρόνο μὲ τὸ χρόνο. Δουλεύουμε ἐξαντλητικά μέσα στὸ ἐργαστήριο. Μᾶς ξεναγεῖ σὲ μουσεῖα καὶ ἀρχαιολογικούς χώρους. Βρίσκομαι χειμῶνα στοὺς Δελφούς, στὴν Ὑδρα, στὴ Μύκονο, στὴ Δῆλο, δουλεύοντας, σχεδιάζοντας, γνωρίζοντας τὸν τόπο μας καὶ τὴν ἀξία του. Ἐπειτα ἔμεινα πολλές φορές μόνος σὲ μουσεῖα μὲ τοὺς φύλακες, σχεδιάζοντας ἢ ζώντας τὴ χειμωνιάτικη σιωπὴ τοῦ τοπίου τῆς Ὑδρας, τῆς Δήλου τὴ δύναμη. Μετὰ τὸ διάβασμα, ἢ συζήτηση πάνω στὰ σχέδια ποὺ ἔφερα κάθε φορὰ ἀπὸ τὰ ταξίδια αὐτά.

Βρισκόταν πάντα δίπλα στὸν μαθητὴ του γιὰ νὰ προσφέρει τὴ γνώση του, τὴ συμβουλὴ του. Μεταφράζει κείμενα τοῦ Ροντέν, τοῦ Μούρ, τοῦ Πικάσο, καὶ πάνω σ' αὐτὰ προκαλεῖ ἀτέλειωτες συζητήσεις, προσπαθώντας νὰ μᾶς τοποθετήσει καὶ ἔξω ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ χῶρο. Εἶναι χρόνια ποὺ δὲν ξεχνιοῦνται. Μαθήτευσα κοντά του ἔχοντας γόνιμο διάλογο, φιλικὴ σχέση, κι ἂς ὑπῆρξαν στιγμὲς ποὺ πάνω στὸν ἐνθουσιασμό τῆς δουλειᾶς μου διαφώνησα μαζί του. Τὸ θετικὸ ἔμεινε πάντα. Ἀπὸ τὸ ἐργαστήριό του πέρασαν πολλοὶ ἀξιόλογοι συνάδελφοι ποὺ βρῆκαν ὅλοι τὸν δικὸ τους δρόμο στὴ Γλυπτικὴ.

Ζώντας χρόνια στὸ ἐξωτερικὸ δὲν εἶχα τὴν τύχη νὰ βρεθῶ κοντά του, νὰ μάθω ἀπὸ τὸν ἴδιο πῶς περνοῦν τὰ χρόνια, πῶς προχωράει ἡ δουλειά. Συναντηθήκαμε πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια στὰ ἐγκαίνια τῆς ἔκθεσός μου στὴν Ἀθήνα. Ἦταν συγκινητικὸ ποὺ βρέθηκε κοντά μου ἐκεῖνο τὸ βράδυ.

Χαιρετίζω τὸν δάσκαλο καὶ τὸν εὐχαριστῶ.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΛΑΜΠΡΟΥ

Εἶναι τιμὴ γιὰ μένα νὰ γράψω σ' ἓνα ἀφιέρωμα γιὰ τὸν δάσκαλο Γιάννη Παππᾶ.

Ὡραία ἢ πρωτοβουλία τῶν μαθητῶν του νὰ ὀργανωθεῖ μιὰ ὁμορφὴ ἐκδήλωση-ἐκθεση γιὰ τὸν δάσκαλο.

Ἔχω μερικὲς ἀναμνήσεις: μιὰ ἀπὸ αὐτὲς εἶναι ἡ πρώτη γνωριμία μὲ τὸν δάσκαλό μου πού ἔγινε στὸ ἐργαστήρι τοῦ ὑπογείου.

Κοίταξε μὲ λοξὴ ματιὰ ἓνα γυμνὸ γλυπτὸ πού γιὰ πρώτη φορὰ εἶχα φτιάξει. Μοῦ εἶπε λοιπὸν «ὄλα αὐτὰ πῶς τὰ ξέρεις, ὁ Θεὸς σὲ φώτισε;»· χαμογελοῦσε μὲ ἀμνηγανία γιατί θεώρησε πὼς εἶμαι φωτισμένος. Καταλάβαινα ἀρκετὰ καλὰ κάθε χειρονομία καὶ ἔκφραση στὸ πρόσωπο τοῦ δασκάλου ὅσο μοῦ δίδασκε.

Θυμᾶμαι ἀκόμη μιὰ λογομαχία πού εἶχε μὲ τοὺς ἀπειθάρχητους μαθητές του, γιατί δὲν μπορούσαν νὰ συμμορφωθοῦν μὲ τίς αὐστηρὲς ὁδηγίες τοῦ δασκάλου πάνω σὲ κάθε μάθημα.

Τώρα πού θὰ γίνεῖ αὐτὴ ἡ ἐκθεση καὶ ἡ ἐπιθυμία τοῦ δασκάλου εἶναι νὰ δεῖ τὰ γλυπτά τους καὶ νὰ τὰ κριτικάρει, εἶμαι σίγουρος ὅτι θὰ εἶναι περήφανος πού δίδαξε τόσα πολλὰ καὶ βγῆκαν γνωστοὶ καλλιτέχνες.

Εἶναι ἄνθρωπος ἀνοιχτὸ χαρτὶ καὶ πρόθυμα βοηθαίει σὲ ὅτιδήποτε τοὺς μαθητές του.

Κι ἐμεῖς τὰ παιδιά του, πού γίναμε γλύπτες, ὑποκλινόμαστε μπρὸς στὸ ἔργο του.

Γιώργος Λάμπρου, «Καφενόβιοι», 1983, δρείχαλκος, 40x 80x 31 εκ.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΛΑΠΠΑΣ

Ὁ δάσκαλός μας Γιάννης Παππᾶς, μέσα ἀπὸ τὴν ἀκτινοβολία καὶ τὸ πείσμα του καθορίζει γιὰ μᾶς τοὺς μαθητές του ἓνα δρόμο, ἀλλὰ καὶ τὸ μεγάλο φῶς πάνω ἀπὸ τὸ δρόμο, μέσα στὴν τέχνη.

Τὸ πιὸ χαρακτηριστικὸ καὶ τὸ πιὸ ἐπώδuno γιὰ μᾶς εἶναι τὸ διαπεραστικὸ του ἦθος. Ἡ τεράστια κοσμοπολίτικη κουλτούρα του καὶ ἓνας εἰδικὸς τρόπος νὰ ἐποπτεύει τὴν Ἑλλάδα, συγχρόνως ἀπὸ ἔξω καὶ ἀπὸ μέσα, ἀπὸ τὸν Μείζονα Ἑλληνισμό πρὸς τὸ κέντρο καὶ πάλι ἀπὸ τὴν Εὐρώπη πρὸς τὰ μέσα, ἔφτιαχναν τὰ σύνεργα βάσει τῶν ὁποίων ἔπλασε τὴ συνειδήσή μας.

Στὸ προσωπικὸ ἐπίπεδο εἶχες, ὡς φοιτητής, τὴν αἴσθηση, σὲ κρίσιμες στιγμὲς αἰσθητικῆς ἀγωνίας, ὅτι ἦταν μέσα στὸ μυαλό σου καὶ προσδιόριζε τὰ στοιχεῖα τῆς μάχης σου, ἀλλὰ συγχρόνως ὅτι τὴν ἴδια ὥρα σὲ χαιρετοῦσε ἀπὸ μακριὰ σὰν νὰ σοῦ ἔγνεφε χαμογελαστά ἀπὸ ἓνα τρεχαντήρι πού ἔγραφε μιὰ κυκλικὴ τροχιά σὰν κύματα γύρω σου σὲ μιὰ ἀκτίνα μισοῦ χιλιομέτρου.

Ἡ συνάντησή μου μὲ τὸν κ. Παππᾶ ὑπῆρξε καθοριστικὴ γιὰ τὴν ζωὴ μου γιατί, καθὼς τριγύριζα μετὰ ἀπὸ χρόνια περιπλάνησης, γεωγραφικῆς καὶ ἀκαδημαϊκῆς — ἔχοντας ἀρχίσει νὰ σκέφτομαι νὰ δώσω ἐξετάσεις στὴ Σχολή, ἀλλὰ μὲ τεράστιες ἀμφιβολίες καὶ ἀνασφάλειες — μὲ δυνάμωσε καὶ μὲ βοήθησε νὰ ξεκαθαρίσω τὴ ματιά μου.

Ἐνα ἄλλο περιστατικὸ πού μὲ ἔκανε νὰ καταλάβω τὴ δύναμή του συνέβη εἴκοσι χρόνια μετὰ ἀπὸ τίς σπουδές μου. Κατέβαινα πολὺ ζαλισμένος ἀπὸ τὴ βοή τῆς πόλης τὰ σκαλοπάτια μιᾶς τράπεζας καὶ ξαφνικὰ ἀντίκρουσα σὲ μιὰ σχεδὸν ἡμιυπόγεια ἐσωτερικὴ κόγχη μιὰ μπρούντζινη καθιστὴ φιγούρα τοῦ δασκάλου μου.

Ἡ ἔξωπραγματικὴ πυκνότητά καὶ ἡ ὁμορφιά της μὲ ἄφησαν ἀναυδο· καὶ ἡ σκέψη τῆς συνάντησής μου μὲ αὐτὸ τὸ γλυπτὸ μὲ ἀκολουθεῖ συνέχεια σὰν ἀποκάλυψη καὶ σὰν πρόκληση. Ἀπὸ βάθος καρδιάς τὸν εὐχαριστῶ!

ΑΦΡΟΔΙΤΗ ΛΙΤΗ

Τὴ γλυπτικὴ τὴν κατέτασσα στὴ σφαῖρα τοῦ ἰδανικοῦ καὶ τὴν παρακολουθοῦσα ἀπὸ μίᾳ παρορμητικῆς θέσης. Ζωγράφιζα καὶ σχεδιάζα μὲ ἐνθουσιασμό, ποτὲ ὅμως δὲν τοποθετοῦσα τὸν ἑαυτό μου στὴν τάξη τῶν γλυπτῶν.

Ὅταν σχολιάστηκε γιὰ πρώτη φορὰ ὁ φάκελός μου ἀπὸ τὸν δάσκαλο Γιάννη Παππᾶ, ὁ ἐνθουσιασμός πού ἐπέδειξε καὶ ὁ παραλληλισμὸς τῆς δουλειᾶς μου μὲ τὰ σχέδια τῶν καλλιτεχνῶν τοῦ 17ου αἰῶνα δὲν ἦταν γιὰ μένα μόνο μίᾳ ἐνθάρρυνση, μὰ τὸ «κλικ» πού χρειάστηκε γιὰ νὰ μπῶ στὸ χῶρο τῆς τέχνης.

Γιὰ μένα οἱ γλύπτες ἦταν θεοί, κάτι τὸ ἄπιαστο, τὸ ἰδανικό.

Ἀπὸ μικρὴ ἀγαποῦσα τὴ γλυπτικὴ. Πάντα ζωγράφιζα καὶ σχεδιάζα μὲ μεγάλο ἐνθουσιασμό. Στὸ σχολεῖο ἤμουν ἡ ζωγράφος τῆς τάξης. Ποτὲ ὅμως δὲν μποροῦσα νὰ φανταστῶ τὸν ἑαυτό μου ὡς γλύπτρια.

Ὁ δάσκαλός μου μοῦ μετέδωσε τὸ πάθος γιὰ τὴ γλυπτικὴ, μοῦ δίδαξε νὰ πιστεῦω στὰ ἰδανικά μου καὶ γιὰ ὅ,τι κάνω νὰ εἶμαι ὑπεύθυνη καὶ ξεκαθαρισμένη. Μοῦ δίδαξε ὅτι ἀρχικὰ μέσω τῆς ἀμφισβήτησης θὰ ξεπερνῶ τίς δυνατότητές μου καὶ τότε ἀπὸ ἐκεῖ θὰ μπορῶ νὰ ξεκινῶ μὲ σταθερὰ βήματα μίᾳ διαδρομῇ μέσα στὴ δημιουργία.

Αὐτοῦ τοῦ εἶδους ἡ δωρικὴ λιτότητα καὶ ἀποφασιστικότητά τις ὁποῖες γνώρισα σὲ ἔργα τοῦ δασκάλου μου, ὅπως ἡ σειρά μὲ τίς Αἰγύπτειες γυναῖκες καὶ ὁ ποιητὴς μὲ τὴν γκάντα, ἦταν ἀρετὲς πού ἐνδυνάμωσαν τὸ ψάξιμό μου. Μὲ ἐντυπωσίαζε καὶ μὲ ἐπηρέασε ἐπίσης ἡ μετατροπὴ τῆς αὐτοσυγκράτησης σὲ πυκνότητα σὰν ἓνα πρέπον ἰδανικὸ γιὰ τὴν καθαρὴ γλυπτικὴ. Στὴν πορεία ἔψαξα πολὺ μέσα μου καὶ τὰ ἐφόδια μὲ τὰ ὁποῖα μὲ εἶχε τροφοδοτήσῃ ἡ διδασκαλία του μὲ κράτησαν πάντα γερὰ δίνοντάς μου παράλληλα τὴ δυνατότητα τῆς ἀναζήτησης ὑψηλῶν ἀξιών.

Στὰ μάτια μου ὁ δάσκαλός μου εἶχε τὸ κύρος, τὴν αἴγλη καὶ τὴ σοφία πού χρειάστηκα νὰ χρησιμοποιήσω σὰν ἐφαλτήριο στὴ γλυπτικὴ μου. Τὸν εὐχαριστῶ γιὰ ὅλα.

Ἔχω κακή μνήμη και πολλές φορές αισθάνομαι ἀμνηχανία ὅταν ἄλλοι μοῦ λένε για περιστατικά στα ὁποῖα ἤμουνα, λέει, και ἐγὼ παρών. Ἀντίθετα, ὁ Δάσκαλός μου, ὁ κ. Γιάννης Παππᾶς (μπά, ἀνάποδα μοῦ ἔρχεται νὰ λέω τὸ ὄνομα και τὸ ἐπίθετό του —νομίζω ὅτι ὅλοι πρέπει νὰ τὸν ξέρουν ὡς «ὁ Δάσκαλος»), ἔχει μιὰ τρομερή μνήμη πού εἶναι ἀπὸ τὰ στοιχεῖα του πού θαυμάζω.

Ἄς μὲ διορθώσει και τώρα ἂν κάπου κάνω λάθος σ' αὐτὰ πού λέω, σὰν τότε πού μὲ διόρθωνε πάνω στὴ γυμνή φηγούρα πού κάναμε στὸ ἐργαστήριό του στὴν Α.Σ.Κ.Τ.

Περὶ τὰ 18 μὲ 20 παιδιὰ γύρω ἀπὸ τὸ μοντέλο (ὁ Σάμης, ἡ Ἔφη, ὁ Νίκος, ὁ Κώστας...). Χρονιές ἀξέχαστες (1961-1966), γεμάτες μάθηση. Μάθηση ἀπὸ τὸ μοντέλο, ἀπὸ τὸν Δάσκαλο, ἀπὸ τοὺς συμφοιτητὲς (Θόδωρο, Σπύρο, Φώτη, Ναταλία, Στέλλα, Ἰωάννα, Σταῦρο, Μιχάλη, Χρῆστο, και ἡ μνήμη ξετυλίγει ἀγαπημένες μορφές συνέχεια...).

Καί... ὅταν χορτάτο ἀπὸ πηλό, κομπάσο και νοθεσία περικυκλώναμε τὸν Δάσκαλο, αὐτὸς ἄρχιζε νὰ μᾶς διαβάξει Ροντέν, Μπωντλιέρ, Καβάφη, και ἄλλους πού πιά δὲν θυμᾶμαι ... κάποτε ὀμηρικοὶ καβγάδες. Ἐκεῖ, τὰ πρῶτα στέρεα βήματα, και μετὰ στὸ ἰδιωτικό του ἐργαστήρι στοῦ Ζωγράφου, μὲ τὰ δικά του πλέον ἀγάλματα, νὰ τὸν βοηθᾶμε νὰ τὰ πλάσει.

Πόσες χρονιές; Δὲν θυμᾶμαι. Τὸν θυμᾶμαι ὅμως ἀνεβασμένο στὴ σκαλωσιά μὲ τὴ σπάτουλα στὸ χέρι, νὰ σχεδιάζει και νὰ πλάθει κατευθεῖαν στὸ γύψο τὰ ὑπερφυσικά ἀγάλματά του. Τὸν θυμᾶμαι ἀκόμα στὴ λαγουδέρα τοῦ «Κωνσταντίνου», τοῦ περαμιώτικου ἐξάμετρου καίκιου τοῦ, δίπλα στὸν καπετὰν Σεραφεῖμ ἀπὸ τὴν Εὐβοία, νὰ κατηφορίζει τὸ γαλανὸ Αἰγαῖο ἀπὸ τὸ Πόρτο Κουφὸ πρὸς τὴν Κυρα-Παναγιᾶ, και νὰ κοιτᾶ μὲ τὰ κυάλια νὰ δεῖ τὴ στεριά... Πηγαίναμε πολλές φορές μαζί στα ταξίδια γιατί κι ἐγὼ ἀγαποῦσα τὴ θάλασσα...

Πολλές φορές, δουλεύοντας, τὸν θυμᾶμαι.

Ξέρω ὅτι δουλεύει περισσότερο ἀπὸ μένα. Εἶναι μᾶλλον πιὸ δοσμένος στὴ ζωγραφικὴ και στὴ γλυπτικὴ γιατί τὸν βαραίνουν και τὰ χρόνια. Βιάζεται, λέει, γιατί στὴν ἔξοδο ἀπὸ τὴ ζωὴ εἶναι μεγάλο τὸ στριμωξίδι...

Φοβᾶμαι νὰ πάρω τηλέφωνο νὰ ρωτήσω τί κάνει, μήπως κι ἔτσι μακριὰ πού ζῶ, μοῦ ποῦν πὼς πέθανε.

Κάθε φορά πού ἀκούω τὴ φωνὴ του ἡσυχάζω, και μέσα μου εὐχαριστῶ τὸν Θεὸ πού ὑπάρχει.

ΘΩΔΡΟΣ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗΣ

Γιὰ τὸν Δάσκαλό μου Γιάννη Παπᾶ αἰσθάνομαι ἀπέραντη ἐκτίμηση.

Τὸν ἀντιμετωπίζω πάντα μὲ τὸ δέος τοῦ νέου σπουδαστῆ τῆς δεκαετίας τοῦ '60 ὅταν τὸν πρωτογνώρισα καὶ τὸν ἀποκάλεσα Δάσκαλο.

Τῆ λέξι αὐτῆ δὲν τῆ χρησιμοποίησα ποτὲ γιὰ κανέναν ἄλλο ἄνθρωπο στὴ ζωὴ μου, ἔστω καὶ ἂν ἔμαθα πολὺτιμα πράγματα ἀπὸ πολλούς.

Ὁ Δάσκαλος ἔμεινε ἓνας.

Ἀναλογίζομαι τὰ πρῶτα χρόνια πὺ νέος ἦρθα στὴν Ἀθήνα νὰ δώσω ἐξετάσεις στὸ προκαταρκτικὸ τῆς Σχολῆς, γεμάτος ἀγωνία πῶς θὰ τὰ καταφέρω νὰ σχεδιάσω μὲ κάρβουνο ὅπως μοῦ εἶχαν πει, ἀφοῦ τὸ κάρβουνο πὺ ἐγὼ ἤξερα ἦταν χοντρὸ σὰν αὐτὸ πὺ βάζαμε στὸ μαγκάλι τίς κρύες νύχτες τοῦ χειμῶνα στὰ Γιάννενα!

Τὸ λέω αὐτὸ γιὰ νὰ δείξω πόσο ἄσχετος μὲ τὰ ζητήματα τῆς τέχνης ἦμουνα, ὅπως φαντάζομαι καὶ πολλοὶ ἄλλοι πὺ εἶχαν ἔρθει ἀπὸ τὴν ἐπαρχία, καὶ εὐκολα μπορεῖ κανεὶς νὰ φανταστεῖ τίς δυσκολίες γιὰ ἓναν Δάσκαλο πὺ διδάσκει τέχνη, νὰ διαμορφώσει ψυχολογία καλλιτέχνη σὲ ὅλους ἐμᾶς.

Ἄν ὑπῆρχε κάτι θετικὸ ἦταν ὅτι ἤμασταν ἀνοιχτοὶ ἀπέναντί του, εἶχαμε ἐργατικότητα, δίψα γιὰ μάθηση. Εἶχαμε ἔρθει νὰ ἀκούσουμε ἓναν Δάσκαλο. Τότε οἱ ρόλοι τοῦ Δάσκαλου καὶ τοῦ σπουδαστῆ ἦταν πιὸ ξεκαθαρισμένοι.

Μὲ τὸν Δάσκαλο συνδεθήκαμε πολὺ.

Στὰ πέντε-ἕξι χρόνια τῶν σπουδῶν μου ἐργαζόμουν παράλληλα καὶ στὸ προσωπικὸ τοῦ ἐργαστήριου. Περάσαμε ὥρες ἀτέλειωτες ἐργαζόμενοι ὁ ἓνας δίπλα στὸν ἄλλο, κουβεντιάσαμε πολὺ πάνω στὰ προβλήματα τῆς δουλειᾶς μας, ταξιδέψαμε... Ἔτσι μοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ τὸν γνωρίσω σὲ βάθος.

Θαυμάζω τὴ μόρφωσή του, τὴν ἐργατικότητά του, τὴν τόλμη του, τὴ μεθοδικότητά του.

Θαυμάζω τὴν καταπληκτικὴ του μνήμη καὶ τὴ λιτότητα τῆς ζωῆς του.

Εἶναι πάνω ἀπ' ὅλα ἓνας πνευματικὸς ἄνθρωπος πὺ ἔχει ἀπόλυτη συνείδηση τοῦ ρόλου του καὶ τῆς ἀποστολῆς του.

Εἶναι ἄρχοντας, ἓνας ἀριστοκράτης μὲ τὴν πραγματικὴ σημασία τοῦ ὄρου, ἀπὸ τοὺς ἐλάχιστους πὺ ἔχουν ἀπομείνει ἀκόμη στὸν τόπο μας.

Ἀπὸ τὰ χέρια του πέρασαν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς σημαντικότερους σύγχρονους γλύπτες στὰ 25 χρόνια πού δίδαξε στὸ Α΄ ἐργαστήριο γλυπτικῆς, καὶ δίδαξε μὲ μεγάλη ὑπευθυνότητα. Εἶχε ἐπίγνωση τῶν δυσκολιῶν πού ἔχει ἐξ ἀντικειμένου ἓνας δάσκαλος τῆς τέχνης καὶ φρόντισε νὰ ἀνοίξει δρόμους στοὺς σπουδαστές, ἔτσι πού νὰ τοὺς καταστήσει αὐτόνομους καὶ ἀνεξάρτητους.

Ἐπέμενε σὲ μερικὰ βασικὰ πράγματα χωρὶς δογματισμούς καὶ ἀπολυτότητες.

Ἦταν ἐνάντιος στὴν εὐκολία καὶ τὸν ἐντυπωσιασμό.

Ἐνήμερος λόγω γλωσσομάθειας ὅσο ἐλάχιστοι, μᾶς ἐνημέρωνε γιὰ ὅλα τὰ σημαντικὰ καλλιτεχνικὰ γεγονότα. Φρόντιζε νὰ δώσει πνευματικὸ περιεχόμενο στὴν καλλιτεχνική μας ὑπόσταση καὶ στὴν προσωπικότητά μας, γιατί χωρὶς πνευματικὸ περιεχόμενο θὰ ἦταν ἄδεια καὶ ἡ δουλειά μας, ὅπως ἔλεγε χαρακτηριστικά.

Γνώριζε τὰ κενὰ στὴν καλλιτεχνική ἀλλὰ καὶ στὴν ἐν γένει παιδεία μας καὶ προσπαθοῦσε μὲ κάθε τρόπο νὰ τὰ ἀναπληρώσει. Ἐφερνε στὸ ἐργαστήριο σημαντικοὺς πνευματικοὺς ἀνθρώπους καὶ μᾶς μιλοῦσαν, ἐνῶ κατόπιν ἀκολουθοῦσε συζήτηση.

Ὁ ἴδιος, σχεδὸν πάντα, κρατοῦσε ὅταν ἔμπαινε στὸ ἐργαστήριο κάποιο σημαντικό κείμενο γιὰ τὴν τέχνη, πού τὸ εἶχε μεταφράσει ὁ ἴδιος, καὶ στὰ διαλείμματα μᾶς διάβαζε· αὐτὲς ἦταν οἱ ωραιότερες ὥρες τοῦ ἐργαστηρίου.

Τὰ κείμενα αὐτά, «κείμενα γιὰ τὴν τέχνη» ὅπως τὰ ὀνόμασε, σὲ ἀλλεπάλληλες ἐκδόσεις στάθηκαν πολὺτιμος δάσκαλος γιὰ πολλοὺς ἀπὸ μᾶς τοὺς σπουδαστές του, ἀλλὰ καὶ γιὰ κάθε πνευματικὸ ἄνθρωπο πού ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν τέχνη.

Τὸ σχέδιο ἦταν πάθος γιὰ τὸν Γιάννη Παππᾶ. Ἕνα πάθος πού τὸ μετέδωσε ὄχι μόνον στοὺς σπουδαστές του ἀλλὰ καὶ σὲ ὅλη τὴ Σχολή, καὶ εἶναι ἴσως ὁ πρῶτος πού μίλησε μὲ τόση ἐπιμονή γιὰ τὴ χρησιμότητά του στὴν τέχνη. Καὶ ὅλα αὐτὰ γίνονταν ἐνὸσω ἦταν Διευθυντῆς τῆς Σχολῆς γιὰ πολλὰ χρόνια, ἀντιμετωπίζοντας καθημερινὰ χίλια δυὸ προβλήματα καὶ δυσκολίες, τὴ γνωστὴ ἀδυσώπητη ἐλληνικὴ πραγματικότητα.

Πιστεύω πὼς ὁ Γιάννης Παππᾶς, ὁ Δάσκαλός μας, μὲ τὸ τεράστιο γλυπτικὸ καὶ ζωγραφικό του ἔργο, τὸ διδακτικὸ μαζί μὲ τὸ συγγραφικὸ-μεταφραστικὸ καὶ τὴν ἐν γένει προσφορά του, θὰ μείνει στὴν ἱστορία σάν ἓνας ἀπὸ τοὺς πιὸ σπουδαίους Καλλιτέχνες-Δασκάλους πού πέρασαν ποτὲ ἀπὸ τὸ ἴδρυμα πού λέγεται Ἀνωτάτη Σχολὴ Καλῶν Τεχνῶν.

Ἐλπίζω πὼς κάποτε οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὰ ζητήματα τῆς τέχνης θεωρητικοί, ποὺ ἀσφαλῶς ἀγνοοῦν τὴν προσφορά του, θὰ τὸν ἀνακαλύψουν ὅταν ἀποφασίσουν νὰ ξεφύγουν ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια καὶ τὴ ρηχότητα τῆς ἐπικαιρότητας καὶ νὰ ἐμβαθύνουν στὰ οὐσιαστικά καὶ πολυτιμότερα αὐτοῦ τοῦ τόπου.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ

Στὰ χρόνια τῆς φοίτησής μου στὴ Σχολὴ εἶχα τὴν καλὴ τύχη νὰ ἔχω δάσκαλο τὸν Γιάννη Παππᾶ.

Δάσκαλε, ἡ προσφορά σου σ' ἐκεῖνα τὰ εὐπλαστα νεανικά μας χρόνια ὑπῆρξε διπλή. Ὡς καλλιτέχνης μᾶς δίδαξες τὴ γλυπτική, μᾶς μύησες στὶς πλαστικὲς ἀξίες της, μᾶς ἐνέπνευσες τὴν ἀγάπη γιὰ τὸ σχέδιο. Ἀκόμη ἤχου στ' αὐτιά μου τὰ λόγια τοῦ Degas πού συχνὰ ἐπαναλάμβανες: «Γιὰ μένα νὰ γράψετε μόνο δυὸ λόγια: Ἀγαποῦσε τὸ σχέδιο».

Ὡς παιδαγωγὸς μὲ τὰ λόγια σου, κυρίως ὅμως μὲ τὶς πράξεις σου, μᾶς δίδαξες ἦθος, νὰ εἴμαστε δηλαδὴ εὐθεῖς, ἀπλοὶ, ἀξιοπρεπεῖς. Πίστευες ὅτι ὁ καλλιτέχνης πρέπει νὰ ἔχει καὶ πνευματικὴ καλλιέργεια καὶ γι' αὐτὸ μετέφραζες σὲ φυλλάδια σκέψεις μεγάλων καλλιτεχνῶν καὶ παράλληλα μᾶς τόνιζες τὴν ἀξία τῆς κλασικῆς παιδείας. Αὐτὰ τὰ ἐφόδια ἀποτελοῦν στηρίγματα γερά γιὰ τὸν καθένα μας σὲ μιὰ ἐποχὴ πού τὸ ὑλιστικὸ πνεῦμα ἀπειλεῖ νὰ ἐξοβελίσει τὶς πνευματικὲς καὶ ἠθικὲς ἀξίες.

Γιὰ ὅλα αὐτὰ καὶ γιὰ ἄλλα πολλὰ, Δάσκαλε, ἓνα «εὐχαριστῶ» ἀπὸ καρδιάς, καὶ αὐτὸ εἶναι λίγο.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΡΜΑΚΕΛΗΣ

Σχολή Καλών Τεχνών 1954-1958. Ἐργαστήρι Γιάννη Παππᾶ.

Μέσα στὸ ἔργαστήρι ἐνθουσιασμός, κέφι καὶ ὄργασμος δουλειᾶς, ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν τέχνη, τὴ γλυπτική, εἰδικὰ τὸ σχέδιο. Συγκίνηση, προβληματισμοί, ἀπόψεις, θέσεις, ὅλα γιὰ τὴν τέχνη καὶ πέρα βρέχει.

Ἔξω, μαύρη μαυρίλα, τίποτα δὲν γινόταν, καμία ἢ ἐλάχιστες ἐκδηλώσεις, κανένα ἀλισβερίσι, κανεὶς δὲν εἶχε τὸ μυαλό του στὴν Τέχνη.

Κάποια φορὰ, σὲ μιὰ συζήτηση γιὰ θέματα τέχνης, γιὰ θέματα ζωῆς, θέματα τοῦ συγκεκριμένου ἔργαστηρίου καὶ διάφορα ἄλλα, προβληματισμένοι προφανῶς καὶ σκεπτόμενος τὸ μέλλον μας, ὁ δάσκαλος διέκοψε ξαφνικὰ τὴ συζήτηση, μᾶς κοίταξε ὄλους καλὰ καλὰ καὶ μᾶς εἶπε: «δουλέψατε πράγματι πολὺ, προχωρήσατε, εἴσαστε καλοί, μπράβο, ἀλλὰ τί θὰ κάνετε ὅταν βγεῖτε ἔξω ἀπὸ δῶ; Ἔξω δὲν συμβαίνει τίποτα, δὲν κουνιέται φύλλο, μαύρη μαυρίλα», καὶ κούνησε μὲ νόημα τὸ κεφάλι του.

Κι ἐμεῖς; Ἐμεῖς παρ' ὅλα αὐτὰ μείναμε αἰσιόδοξοι· καὶ ἰδού.

ΜΙΑΤΟΣ ΠΑΠΑΣΤΕΡΓΙΟΥ

Σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν εὐκολία λόγου καὶ ἀποφῆς, δύσκολο νὰ μιλήσει κανεὶς γιὰ ζητήματα Τέχνης, πόσο μάλιστα γιὰ τὸν Δάσκαλό μας Γιάννη Παππᾶ. Θὰ περιοριστῶ λοιπὸν νὰ περιγράψω τὴν ἀτμόσφαιρα ποὺ ἐπικρατοῦσε στὸ ἐργαστήρι του τὴν περίοδο τῶν σπουδῶν μας.

Ὁ Γιάννης Παππᾶς ἦταν δάσκαλός μας σὲ μιὰ ἐποχὴ (1973-77) δύσκολη, ποὺ σημαδεύτηκε ἀπὸ πολλὰ ἔξωτερικὰ γεγονότα. Ἀντίξοες λοιπὸν συνθήκες γιὰ μελέτη τῆς τέχνης καὶ τῆς γλυπτικῆς εἰδικότερα.

Παρ' ὅλα αὐτά, μέσα στὸ ἐργαστήρι τοῦ Γιάννη Παππᾶ, πέρα ἀπὸ τὴ γνωστὴ καὶ αἰώνια ἀγάπη τῶν νέων γιὰ ρήξη μὲ τὸ παρελθὸν καὶ διαφοροποίησι πρὸς καθετὶ ποὺ προηγήθηκε, προσπαθοῦσαμε νὰ ἀγγίξουμε τὰ δύσκολα ζητήματα τῆς Γλυπτικῆς μέσα σὲ μιὰ φιλικὴ καὶ ζεστὴ ἀτμόσφαιρα. Ὁ Γιάννης Παππᾶς, κατανοώντας τὴν ἀνάγκη αὐτῆ τῶν νέων, μᾶς προέτρεπε σὲ ἀξίες ποὺ διαρκοῦν καὶ εἶναι αἰώνιες μέσα στὴν ἱστορία τῆς τέχνης: τὸ σχέδιο, τὴν κατάκτηση τοῦ ὕλικου, τὴ συστηματικὴ μελέτη τῆς φύσης, σταθερὰ σημεῖα ἀναφορᾶς, ἀπαραίτητα ἐφόδια τοῦ κάθε καλλιτέχνη.

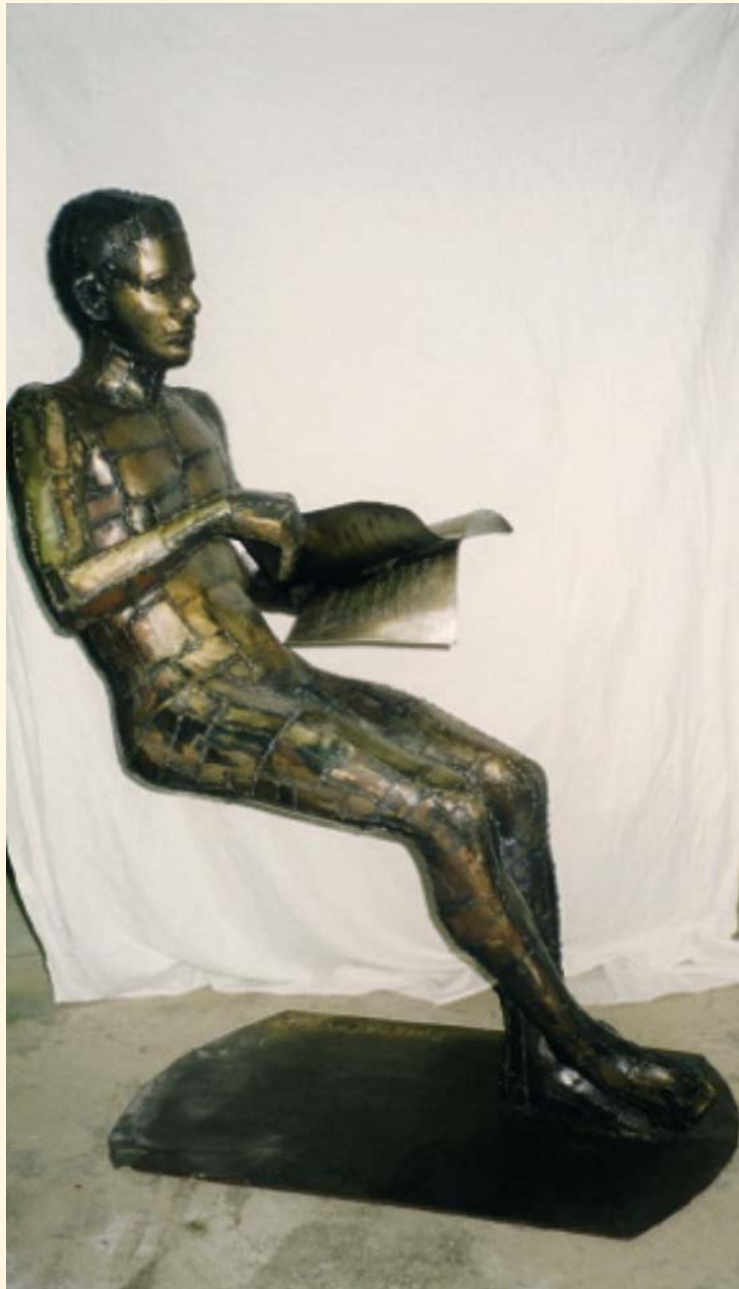
Ἡ διάθεση γιὰ ἔκφραση νὰ μὴν περιορίζει τὴ μελέτη καὶ τὴν ἐπίμονη ἀσκηση, ὅπως χαρακτηριστικὰ μᾶς ἔλεγε.

Ἡ ἀνάγκη νὰ δοῦμε τὰ πράγματα καθαρὰ μὲ τὰ δικά μας μάτια καὶ ὄχι πίσω ἀπὸ θεωρίες καὶ δογματισμούς. Ὁ γραφικός μας χαρακτήρας δὲν θὰ μᾶς ξεγελάσει ποτὲ καὶ ἡ ἀνάγκη νὰ χωράει κανεὶς μέσα ἀπὸ τὰ λάθη του στὸ δρόμο πρὸς τὴν ἀναζήτηση τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ τῆς προσωπικῆς του ἀλήθειας ἦταν οἱ προτροπές του ποὺ ἀργότερα συνειδητοποιήσαμε τὴν ἀξία τους καὶ τὴν ἀλήθεια τους. Συγχρόνως μὲ τίς ἀπαραίτητες θεωρητικὲς συζητήσεις καὶ μέσα ἀπὸ τὸ μεταφραστικὸ του ἔργο ὁ Γιάννης Παππᾶς μᾶς ἐφοδίασε μὲ ὕλικὸ γιὰ τὸν καθένα μας.

Ὁ συνδυασμὸς δουλειᾶς καὶ πνευματικῆς ἀναζήτησης ἦταν ἐφόδια καὶ ἐργαλεῖα πολὺ χρήσιμα σ' αὐτὸν τὸ λαβύρινθο τῆς τέχνης καὶ τῆς ζωῆς ποὺ ὁ καθένας μας μπορεῖ νὰ τὰ χρησιμοποιεῖ σὰν τὸ μίτο τῆς Ἀριάδνης γιὰ νὰ βρεῖ τὸν δικό του δρόμο.

Μίλτος Παπαστεργίου, χωρίς τίτλο

Άριστέιδης Πατσόγλου,
«Στοχαστής», χαλκός,
130x90x60 εκ.

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΡΟΚΟΣ

Δὲν εἶναι λίγες οἱ φορές πού κάνω ἀπανωτὲς βουτιὲς στὰ μέσα μου, ψαγουλεύοντας τὰ περασμένα. Μ' ἄρῆσει πού μπορῶ νὰ γυρνᾶω καὶ νὰ ξαναγυρνᾶω σ' ὅ,τι μ' ἔχει σημαδέψει, μὰ πιὸ πολὺ νὰ φέρνω στὸ νοῦ μου ὄλους ἐκείνους πού μὲ τὸν τρόπο τους στέρησαν τὸ πάτημά μου καὶ μοῦ ἔμαθαν νὰ βλέπω καὶ νὰ μιλάω. Νὰ βλέπω μὲ τὰ ματάκια τὰ δικά μου καὶ νὰ μιλάω μὲ τὴ γλώσσα τὴ δική μου.

– Ἐξέρεις τί κοινὸ ἔχει ἓνας «παρθενογέννητος» μ' ἓναν πού φτύνει πίσω γιὰ νὰ πάει «μπροστά»;

– Ξεφυλλίζουν στήν τουαλέτα τὸ ἴδιο ξένο περιοδικό...

– Ἔλα, ἄσ' τα αὐτά, καὶ πές μας γιὰ τὸν δάσκαλο...

– Ἄ... ναί, γιὰ τὸν δάσκαλό μου τὸν γλύπτη, τὸν Γιάννη Παππᾶ, αὐτὸν πού μοῦ ἔμαθε στὰ 1966 τί πάει νὰ πεῖ «καλάμι»... Τὸ ἴππευα κανονικά... Σπουδαστὴς στὸν δεῦτερο χρόνο τῆς Ἀνωτάτης Σχολῆς Καλῶν Τεχνῶν τῆς Ἀθήνας. Τί μακρὺς κι ὠραῖος τίτλος! Κάλπαζα σὰν μαῦρο ἄλογο σταμπαρισμένο ἀνάμεσα ἀπ' ἄλλα χίλια. Θυμᾶμαι τὴν πρωτιά. Ἀπὸ τότε ἄρχισα νὰ μετράω ἀλλιῶς. Ἀπ' τίς πέντε τὸ πρωὶ στὸ ἐργαστήριο. Οἱ καθαρίστριες μ' ἔβρισκαν ἐκεῖ καὶ μὲ πείραζαν πού ἔφτιαχνα τοῦ κεφαλιοῦ μου. Κατὰ τίς ὀχτώ, ἡ κυρα-Μεταξούλα μοῦ ἔψηνε καφέ στολιζοντας ἓναν ἓναν τοὺς συναδέλφους μου μὲ τίς καλύτερες κουβέντες. Σὲ λίγο κατέφθαναν ἓνα ἓνα τὰ μοντέλα, ἡ Ἔφη, ἡ Ρομάνς, ἡ κυρα-Μάτα, ὁ Σάμης καὶ ὁ Ἡλίας ἀπαγγέλλοντας κομμάτια ἀπ' τὸν Ὅμηρο, καὶ κανένας ἀλλοδαπὸς πού μάζευε λεφτὰ γιὰ τὴν ἐπιστροφή του στήν πατρίδα. Ἐφευγα ἄργα τὸ βράδυ, γιομάτος αὐταρέσκεια, γιὰ καμιὰ βόλτα στίς γκαλερι κι ὕστερα, καθάλα σὲ κανένα παγκάκι, ἀφηνόμουν ν' ἀνακαλύπτω, σπιθαμὴ πρὸς σπιθαμὴ, ὅσα γιὰ τόσα χρόνια ὄνειρευόμουν ν' ἀγγίξω... Μ' ἄρεσαν οἱ ἀγαπημένες πού ταίριαζαν μὲ τὴν ἐποχὴ. Πιὸ πολὺ ὅμως ἐκείνες πού μύριζαν φρούτα.

– Ἐπιτέλους μπῆς στὸ θέμα.

– Τί λέγαμε;

– Γιὰ τὸν δάσκαλο...

– Ἄ! ναί... κάποιον ἀνοιξιάτικο πρωινὸ μὲ πιάνει ἐμπιστευτικά ἀπ' τὸν ὦμο καὶ μοῦ λέει σοβαρά... «Κοίταξε, παιδί μου, πιστεύω ὅτι εἶσαι σὲ θέση νὰ ἴρθεις νὰ μὲ βοηθήσεις στὸ ἀτελιέ μου. Φτιάχνω τὸν Ἐλευθέριο Βενιζέλο γιὰ τὴν Ἀθήνα, νομίζω ὅτι θὰ ἔχεις κέρδος». Τὰ πόδια μου κό-

πηκαν, τὸ καλάμι ἄρχιζε νὰ γλιμντρίζει καὶ νὰ μὲ πάει πάνω-κάτω. Σὲ μιὰ ἀπότομη στροφή τὸ ντοσιέ ξεκολλάει ἀπ' τὴ μασχάλη καὶ γιομίζει ἡ αὐλὴ τῆς Σχολῆς σχέδια τῆς στιγμῆς. Τὰ μαζεύω ὅπως ὅπως καὶ τὰ ξανακολλάω πάνω μου. Μ' ἓνα σάλτο πηδάει τὰ κἀγκελα καὶ βρισκόμαστε στὴν Πατησίων καὶ Τοσίτσα, περνᾶμε μὲ κόκκινο γιὰ νὰ πέσουμε στὴν ἀγκυλιά...

– Ἔπ... ποῦ πᾶς, στὸ θέμα...

– ...βρῆκα τὸν δάσκαλο ἀνεβασμένο στὴ σκαλωσιά. Μὲ κοίταξε λοξά, ὕστερα γύρισε πρὸς τὸ μέρος τοῦ Θόδωρου Βασιλόπουλου καὶ τοῦ Θόδωρου Παπαγιάννη λέγοντάς τους μὲ νόημα...

– Τὸ νέο αἷμα...

Κατέβηκε, πῆγε στὸν πάγκο του, ἔκοψε ἓνα χαρτάκι, ἔγραψε μὲ κεφαλαῖα CAVE CANEM καὶ μοῦ τὸ ἔδωσε. Κοντοστάθηκε στὸν γύψινο Βενιζέλο, μισόκλεισε τὰ μάτια, πῆρε μιὰ χατζάρα κι ἄρχισε νὰ κόβει μιὰ φόρμα τοῦ παλτοῦ. Τὸν κοίταγα μὲ δέος. Θά ἔμενα ἔτσι γιὰ ὧρες, ἂν δὲν μὲ παρακουνούσε τὸ καλάμι. Αἰσθανόμουν τὰ πισινά του νὰ προσπαθοῦν νὰ μαγκώσουν στὸ τσιμέντο, ἔτοιμα νὰ μ' ἐκτοξεύσουν στὴ σκαλωσιά. Ὁ δάσκαλος μὲ ξανακοίταξε λοξὰ καὶ μ' ἓνα πονηρὸ χαμόγελο ἔβαλε στὰ τεντωμένα χέρια μου μιὰ σκούπα.

– Ἄν θέλεις νὰ γίνεις γλύπτης, μάθε πρῶτα νὰ σκουπίζεις.

Σκούπιζα γιὰ ἕξι μῆνες. Τόσο χρειάστηκε γιὰ νὰ ἀπαλλαγῶ ἀπ' τὸ καλάμι ποῦ εἶχε βάλει κι ἐκεῖνος λίγο τὸ χεράκι του στὴν κατασκευὴ του, πληρώνοντας ὁ ἴδιος τὰ πρῶτα δίδακτρά μου, τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, στὴ Σχολή.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΡΗΓΑΝΑΣ

Δάσκαλος, ὄρος «ἀνοίκειος» σ' ἓνα παιδί πού μεγάλωσε στὴν Καλαμάτα. Ἡ πρώτη προσέγγιση «χρειάστηκε» νὰ γίνῃ στὴν Α.Σ.Κ.Τ., στὸ ἐργαστήρι Γλυπτικῆς τοῦ Γιάννη Παπᾶ.

Στὸ χῶρο αὐτόν, ὁ Δάσκαλος προσπάθησε ἄοκνα νὰ μᾶς ἐμφυσήσῃ τὶς λειτουργίες πού διέπουν τὸ εὖρος καὶ τὸ φῶς τῆς Γλυπτικῆς. Τὴν οὐσία τῶν πραγμάτων, τὸ νόημα καὶ τὸ πνεῦμα τῆς Τέχνης. Τὴν ἐμπέδωση τῶν ἀξιῶν στὴ διαμόρφωση τῆς ψυχῆς καὶ μέσω τῆς Γλυπτικῆς τὴν ὁμορφιὰ τῆς ζωῆς.

ΠΡΑΞΙΤΕΛΗΣ ΤΖΑΝΟΥΛΙΝΟΣ

Σπάνια συναντᾷ κανείς τὸν δάσκαλο πὺ ἔχει τὴν ἰκανότητα νὰ ἀναγνωρίσει καὶ νὰ καθοδηγήσει σωστὰ τὴ διάθεση καὶ τὰ ὄνειρα ἑνὸς νέου ἀνθρώπου. Νὰ στερεώσῃ τὴ γνώση καὶ νὰ φέρῃ τοὺς νέους κοντὰ του, χωρὶς νὰ θέτῃ ἀπαραβίαστους κανόνες καὶ δογματικὲς ἀντιλήψεις.

Ἰπῆρξα λοιπὸν τυχερὸς πὺ γνώρισα ἀπὸ κοντὰ τὸν δάσκαλό μας Γιάννη Παπᾶ, ἕναν ἄνθρωπο ἀφοσιωμένο στὴ δουλειὰ καὶ στὴν Τέχνη.

Τὰ χρόνια μου μαζί του στὴ Σχολὴ ἦταν ἡ ἀρχή...

Ἔῃχα τὴν εὐκαιρία νὰ ζήσω μὲ τὸν Δάσκαλο καὶ νὰ δουλέψω μαζί του στὸ ἐργαστήριό του, μὲ τὰ προβλήματα καὶ τὶς δυσκολίες πὺ προκύπτουν στὴ δουλειὰ μας, πάνω σὲ ἔργα πὺ ἀπαιτοῦσαν μελέτη, γνώση καὶ σκληρὴ δουλειὰ.

Ὅσο νωρὶς λοιπὸν κι ἂν ἔφτανα στὸ ἐργαστήριο, ὁ Δάσκαλος ἦταν πάντα ἐκεῖ ἀνεβασμένος στὴ σκάλα, ἐργαζόταν. Χωρὶς πολλὰ λόγια ἔπιανα κι ἐγὼ δουλειὰ. Ἀπόλυτη σιωπὴ. Μονάχα ὁ ἦχος τῶν ἐργαλείων. Ἡ ὥρα περνοῦσε κι ὁ κόπος τῆς δουλειᾶς μεγάλωνε. Τότε ἀρχίζαν οἱ πρῶτες κουβέντες μεταξύ μας, κι αὐτὲς γύρω ἀπ' τὴν τέχνη καὶ τὸ ἔργο. Ἀλλὰ στὴ μεγάλη αὐλὴ τῆς Αἴγινας ἦταν πὺ μ' ἔμαθε νὰ κοιτῶ τὴ θάλασσα, σιωπηλὸς μ' ἕνα ποτήρι κρασί στὸ χέρι.

Ἡ σχέση πὺ δημιουργήθηκε ἀνάμεσά μας, ἡ στάση του στὸ ἔργο τῆς τέχνης, οἱ κατευθύνσεις του στὰ μεγάλα θέματα τῆς ζωῆς, ἡ ἐμμονὴ του στὴν πνευματικὴ καλλιέργεια, στὴ μελέτη τῆς γλυπτικῆς καὶ τοῦ σχεδίου, ὁ σεβασμὸς στὴν ἰδιαίτερη ἰδιοσυγκρασία τοῦ καθενὸς μας, ἀποτέλεσαν καὶ ἀποτελοῦν γιὰ μένα χρήσιμα ἐφόδια.

Σ' αὐτοὺς τοὺς δύσκολους καιροὺς πὺ ζοῦμε, ἀπομακρυσμένοι ἀπὸ τὴν πραγματικότητα τῆς ζωῆς, μπερδεμένοι στοὺς ἀτομικοὺς μας λαβυρίνθους, ὁ Δάσκαλος μᾶς δείχνει ἕναν δρόμο... Ἄς βροῦμε τὴ δύναμη καὶ τὴν τόλμη νὰ τὸν περπατήσουμε.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΧΟΥΛΙΑΡΑΣ

Όταν σκέφτομαι τὸν δάσκαλο καὶ τὴ θητεία μου στὸ ἐργαστήρι —25 καὶ πλέον χρόνια πίσω— ἔχω τὸ ἴδιο συναίσθημα πού 'χω καὶ μὲ τοὺς γονεῖς μου. Ἐνῶ τότε τοὺς ἀρνιόμουν καὶ ἐνωθα ἀσφυκτικά, καθὼς περνοῦν τὰ χρόνια, πιάνω τὸν ἑαυτό μου νὰ ἐπαναλαμβάνει δικές τους φράσεις καὶ νὰ ἀντιδρῶ σὲ διάφορες καταστάσεις μὲ τὸν ἴδιο τρόπο.

Ἔτσι καὶ μὲ τὸν δάσκαλο· σὲ μιὰ δύσκολη γιὰ τὴν πατρίδα περίοδο ('65-'70) καὶ γιὰ τὰ πράγματα τῆς τέχνης (βλέπετε τὰ happenings, performances, assemblages πού ἦταν τότε στὸ φόρτε τους στὸ ἐξωτερικὸ) κατάφερε νὰ κρατήσει τὸ κλίμα τοῦ ἐργαστηρίου σὰν μιὰ νησιδα ἐλευθερίας κόντρα στὸ κλίμα τῆς ἐποχῆς καὶ νὰ περάσει μερικά βασικά πράγματα-στηρίγματα πού καὶ ἐγὼ σήμερα προσπαθῶ νὰ περάσω στοὺς μαθητές μου.

Τὴν ἀγάπη γιὰ τὴν ἐργασία καὶ τὸ πάθος γιὰ τὴ Γλυπτική, τὸ τί εἶναι Γλυπτικὴ μέσα ἀπὸ τίς διαχρονικὲς ἀξίες της (ξέρω, κάτι τέτοιο σήμερα ἀκούγεται ξεπερασμένο, δὲν πειράζει), τὴν πνευματικὴ συγκρότηση καθὼς καὶ τὸ πνευματικὸ περιεχόμενο τοῦ ἔργου καὶ κοντὰ σ' αὐτὰ τὴν ἀγάπη γιὰ τὸ σχέδιο.

Γιώργος Χουλιαράς, «Άγγελος»

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΩΝ

ΑΛΕΞΙΟΥ ΣΩΤΟΣ Γενήθηκε τὸ 1940. Σπούδασε σκηνογραφία-διακοσμητική καὶ γλυπτική στὴν Α.Σ.Κ.Τ. Ἀποφοίτησε τὸ 1967. Συνέχισε τὶς σπουδὲς του μὲ ὑποτροφία στὴν Καλιφόρνια στὸ πανεπιστήμιο τοῦ Fresno ὅπου καὶ ἔγινε καθηγητὴς Γλυπτικῆς. Ἀργότερα μετακόμισε στὸ Λὸς Ἄντζελες καὶ παράλληλα μὲ τὴ γλυπτικὴ ἀσχολήθηκε μὲ τὴ σκηνογραφία γιὰ τὸ θέατρο, τὸν κινηματογράφο καὶ τὴν τηλεόραση. Ἔχει πραγματοποιήσει πολλὲς ἀτομικὲς καὶ ὁμαδικὲς ἐκθέσεις στὴν Ἑλλάδα, στὶς Η.Π.Α. καὶ στὴν Εὐρώπη. Ἔργα του βρίσκονται σὲ πολλὰ μουσεῖα τῆς Ἑλλάδας καὶ τῆς Ἀμερικῆς καὶ γλυπτὰ του ἔχουν στηθεῖ σὲ δημόσιους χώρους.

ΒΑΣΙΛΑΣΚΗΣ ΣΤΑΥΡΟΣ Γενήθηκε στὸ Ἡράκλειο τῆς Κρήτης. Ἀπὸ τὸ 1960 ἕως τὸ 1965 σπούδασε γλυπτικὴ στὴν Α.Σ.Κ.Τ. καὶ παρακολούθησε παράλληλα μαθήματα στὰ ἐργαστήρια Ἐφηρμοσμένων Τεχνῶν, Χαλκοχυτικῆς καὶ Γυψοτεχνίας. Ἀποφοίτησε μὲ ἔπαινο καὶ ἀπὸ τὸ 1965 ἕως τὸ 1967 ἐργάστηκε στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο τῆς Ἀθήνας. Ἔχει πραγματοποιήσει πολλὲς ἀτομικὲς ἐκθέσεις καὶ ἔχει λάβει μέρος σὲ πολλὲς ὁμαδικὲς. Ἀπὸ τὸ 1983 ἐργάζεται στὰ Ἐργαστήρια Γλυπτικῆς τῆς Α.Σ.Κ.Τ.

ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΣ ΘΩΔΩΡΟΣ Γενήθηκε στὴν Ἀλωνίσταινα τῆς Ἀρκαδίας τὸ 1935. Ἀπὸ τὸ 1957 ἕως τὸ 1961 σπούδασε γλυπτικὴ στὴν Α.Σ.Κ.Τ. Τὸ 1965 διορίστηκε βοηθὸς τοῦ φροντιστηρίου Γυψοτεχνικῆς, Χαλκοχυτικῆς καὶ Κεραμικῆς τῆς Α.Σ.Κ.Τ. Ἀργότερα ἔγινε ἐπίκουρος καθηγητὴς τοῦ Τμήματος Εἰκαστικῶν Τεχνῶν τῆς Α.Σ.Κ.Τ. Ἔχει παρουσιάσει ἔργα του σὲ ἐκθέσεις στὴν Ἑλλάδα καὶ στὸ ἐξωτερικό.

ΓΕΡΟΥΜΑΤΟΣ ΔΙΟΝΥΣΗΣ Γενήθηκε στὴν Πάτρα τὸ 1938. Σπούδασε γλυπτικὴ στὴν Α.Σ.Κ.Τ. ἀπὸ τὸ 1958 ἕως τὸ 1963. Ἔχει πραγματοποιήσει δεκατρεῖς ἀτομικὲς ἐκθέσεις καὶ ἔχει λάβει μέρος σὲ δεκαεπτὰ ὁμαδικὲς.

ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ Γενήθηκε στὸ Μαρούσι τὸ 1934. Ἀπὸ τὸ 1954 ἕως τὸ 1959 σπούδασε γλυπτικὴ στὴν Α.Σ.Κ.Τ. Τὸ 1959 συνέχισε τὶς σπουδὲς μὲ ὑποτροφία στὴ Φλωρεντία. Ἀπὸ τὸ 1960 ἕως τὸ 1980 δίδαξε σχέδιο σὲ νέους. Ἔχει πραγματοποιήσει πολλὲς ἀτομικὲς ἐκθέσεις καὶ ἔχει συμμετάσχει σὲ πολλὲς ὁμαδικὲς. Ἔχει τιμηθεῖ μὲ πολλὰ βραβεῖα στὴν Ἑλλάδα καὶ στὴν Εὐρώπη. Ἔργα

του βρίσκονται σε ιδιωτικές συλλογές και σε μουσεία στην Ελλάδα, στις Η.Π.Α., στη Γαλλία, στην Ήλβετία, στην Κύπρο, στον Καναδά, στη Βουλγαρία, στην Ίταλία και στην Ταϊβάν και άλλου.

ΓΡΟΥΣΟΠΟΥΛΟΥ-ΜΑΡΚΟΥΣΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ Γεννήθηκε στη Λάρισα. Σπούδασε γλυπτική στην Α.Σ.Κ.Τ. από το 1958 έως το 1963. Παρακολούθησε ακόμη μαθήματα χαλκογλυπτικής και κεραμικής. Κατά τη διάρκεια των σπουδών της τιμήθηκε με πέντε βραβεΐα και δύο επαίνους. Το 1965 συνεργάστηκε με το Θέατρο Τέχνης στους Πέρσες του Αίσχύλου και στους Βατράχους του Άριστοφάνη. Έχει πραγματοποιήσει τρεις ατομικές εκθέσεις και έχει λάβει μέρος σε πολλές ομαδικές εκθέσεις στην Ελλάδα και το εξωτερικό (Αμερική, Γαλλία, Ρωσία, Κύπρο, Ρουμανία). Έχει τιμηθεί με βραβεΐα, και έργα της βρίσκονται σε δημόσιους χώρους, σε μουσεία και ιδιωτικές συλλογές στην Ελλάδα, στις Η.Π.Α., στην Ευρώπη, στην Ίαπωνία, στο Μεξικό και στον Καναδά.

ΔΙΚΕΦΑΛΟΣ ΚΩΣΤΑΣ Γεννήθηκε στη Ζάκυνθο το 1956. Το 1976 άρχισε τις σπουδές του στην Α.Σ.Κ.Τ., στα εργαστήρια γλυπτικής και κεραμικής. Αποφοίτησε με άριστα το 1982. Από το 1992 διδάσκει ως ειδικός επιστήμων στην Α.Σ.Κ.Τ. στο εργαστήριο γλυπτικής του Θόδωρου Παπαγιάννη. Έχει πραγματοποιήσει πολλές ατομικές εκθέσεις στην Ελλάδα και έχει συμμετάσχει σε πολλές ομαδικές στην Ελλάδα και στην Ευρώπη. Έχει τιμηθεί με πολλά βραβεΐα. Έργα του βρίσκονται σε ιδιωτικές συλλογές στην Ελλάδα και στο εξωτερικό και σε πολλά μουσεία στην Ελλάδα και στο Ύπαιθρο Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης Fujimi της Ίαπωνίας.

ΚΑΛΑΚΑΛΛΑΣ ΓΙΩΡΓΟΣ Γεννήθηκε στον Τύρναβο το 1938. Σπούδασε γλυπτική με υποτροφία στην Α.Σ.Κ.Τ. Αποφοίτησε το 1962. Το 1965 διορίστηκε στο Έθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο και σήμερα διδάσκει ως καθηγητής στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων. Έχει πραγματοποιήσει 32 ατομικές εκθέσεις στην Ελλάδα και το εξωτερικό και έχει λάβει μέρος σε πάρα πολλές ομαδικές στην Ευρώπη, στις Η.Π.Α., στην Αίγυπτο και στη Βραζιλία. Έχει τιμηθεί με πολλά διεθνή βραβεΐα και έργα του βρίσκονται σε δημόσιους χώρους, μουσεία και ιδιωτικές συλλογές στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Σήμερα κατέχει την έδρα της Πλαστικής στο Ε.Μ.Π.

ΚΑΤΑΠΟΔΗΣ ΣΠΥΡΟΣ Γεννήθηκε στο Άργίνο το 1933. Σπούδασε γλυπτική στην Α.Σ.Κ.Τ. από

τὸ 1956 ἕως τὸ 1962. Δούλεψε γιὰ δέκα χρόνια στὸ καλλιτεχνικὸ γυμνάσιον τοῦ Νίκου Κερλή καὶ ἐργάστηκε ὡς τεχνίτης τοῦ μαρμάρου καὶ τοῦ γύψου στὰ ἀρχαιολογικὰ μουσεῖα τῶν Δελφῶν καὶ τῆς Ὀλυμπίας. Ἔλαβε μέρος σὲ πολλές ἐκθέσεις στὴν Ἑλλάδα καὶ στὸ ἐξωτερικὸ καὶ ἔργα του βρίσκονται σὲ μουσεῖα, ἰδιωτικὲς συλλογὲς καὶ σὲ δημόσιους χώρους. Πέθανε τὸ 1998.

ΚΟΥΤΣΟΥΡΑΔΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ Γενήθηκε στὴν Ἀθήνα τὸ 1950. Σπούδασε γλυπτικὴ στὴν Α.Σ.Κ.Τ. ἀπὸ τὸ 1969 ἕως τὸ 1975. Συνέχισε τίς σπουδές του στὸ Λονδῖνο στὸ Saint Martin's School of Art καὶ στὸ Ἀμστερνταμ στὴν Rietveld Academie. Ἔχει πραγματοποιήσει πολλές ἀτομικὲς ἐκθέσεις καὶ ἔχει συμμετάσχει σὲ πολλές ὁμαδικὲς στὴν Ἑλλάδα, στὴν Εὐρώπη καὶ στὸν Καναδά. Ἔργα του βρίσκονται σὲ μουσεῖα, σὲ δημόσιες καὶ ἰδιωτικὲς συλλογὲς καὶ σὲ δημόσιους χώρους στὴν Ἑλλάδα καὶ στὸ ἐξωτερικὸ.

ΚΡΗΤΙΚΟΣ ΜΠΑΜΠΗΣ Γενήθηκε στὴν Τήνο τὸ 1948. Ἀρχισε τίς σπουδές του τὸ 1961 στὴ Σχολὴ Καλῶν Τεχνῶν τοῦ Πύργου στὴν Τήνο. Ἀπὸ τὸ 1965 ἕως τὸ 1969 σπούδασε γλυπτικὴ στὴν Α.Σ.Κ.Τ. Συνέχισε τίς σπουδές του στὴν École des Beaux-Arts στὸ Παρίσι ἀπὸ τὸ 1973 ἕως τὸ 1975. Ἐμεινε ἀρκετὰ χρόνια στὴ Γαλλία ὅπου πραγματοποίησε πολλές ἀτομικὲς καὶ ὁμαδικὲς ἐκθέσεις. Ἀπὸ τὸ 1987 μένει μόνιμα στὴν Τήνο. Ἔργα του βρίσκονται σὲ μουσεῖα καὶ σὲ ἰδιωτικὲς συλλογὲς στὴν Ἑλλάδα καὶ στὸ ἐξωτερικὸ.

ΛΑΜΠΡΟΥ ΓΙΩΡΓΟΣ Γενήθηκε στὴ Σκύρο τὸ 1946. Σπούδασε γλυπτικὴ στὴν Α.Σ.Κ.Τ. ἀπ' ὅπου ἀποφοίτησε τὸ 1969. Κατὰ τὴ διάρκεια τῶν σπουδῶν του τιμμήθηκε μὲ πέντε ἐπαίνους. Ἔχει πραγματοποιήσει πολλές ἀτομικὲς ἐκθέσεις στὴν Ἑλλάδα καὶ ἔχει λάβει μέρος σὲ 27 ὁμαδικὲς. Ἔργα του βρίσκονται σὲ μουσεῖα στὴν Ἑλλάδα καὶ σὲ ἰδιωτικὲς συλλογὲς στὴν Ἑλλάδα καὶ στὸ ἐξωτερικὸ.

ΛΑΠΙΑΣ ΓΙΩΡΓΟΣ Γενήθηκε στὸ Κάιρο τὸ 1950. Σπούδασε ψυχολογία στὶς Η.Π.Α. Ἀφοῦ ταξίδεψε γιὰ λίγα χρόνια στὴν Ἰνδία καὶ στὴν Ἀγγλία, ἀπὸ τὸ 1976 ἕως τὸ 1981 σπούδασε γλυπτικὴ στὴν Α.Σ.Κ.Τ. ἀπ' ὅπου ἀποφοίτησε μὲ ἄριστα. Τὸ 1984 συνέχισε τίς σπουδές του μὲ ὑποτροφία στὴν École des Beaux-Arts στὸ Παρίσι. Ἔχει πραγματοποιήσει πάρα πολλές ἀτομικὲς ἐκθέσεις καὶ ἔχει λάβει μέρος σὲ πολλές ὁμαδικὲς στὴν Ἑλλάδα καὶ στὸ ἐξωτερικὸ. Ἔχει τιμηθεῖ μὲ βραβεῖα καὶ ἔργα του βρίσκονται σὲ πολλὰ μουσεῖα καὶ συλλογὲς. Σήμερα εἶναι καθηγητὴς στὸ Β' Ἐργαστήριον Γλυπτικῆς τῆς Α.Σ.Κ.Τ.

ΛΙΤΗ ΑΦΡΟΔΙΤΗ Γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε γλυπτική και την τεχνική του ψηφιδωτού του φρέσκου και της φορητής εικόνας στην Α.Σ.Κ.Τ. από το 1972 έως το 1980. Συνέχισε τις σπουδές της με υποτροφία στην Ιταλία και στην Αγγλία. Από το 1979 έως το 2000 εργάστηκε ως μουσειακή γλύπτρια στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών. Έχει πραγματοποιήσει πολλές ατομικές εκθέσεις και έχει συμμετάσχει σε ομαδικές στην Ελλάδα και στο εξωτερικό.

ΜΑΝΙΑΤΑΚΟΣ ΓΙΑΝΝΗΣ Γεννήθηκε στο Φλωμοχώρι της Μάνης το 1935. Σπούδασε γλυπτική με υποτροφία από το 1961 έως το 1965 στην Α.Σ.Κ.Τ., απ' όπου αποφοίτησε με πολλούς επαίνους. Τα επόμενα χρόνια ασχολήθηκε πολύ και με τη ζωγραφική και το 1971 διορίστηκε διευθυντής στο προπαρασκευαστικό και επαγγελματικό Σχολείο Καλών Τεχνών στην Τήνο.

ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗΣ ΘΩΔΩΡΟΣ Γεννήθηκε στα Γιάννενα το 1942. Σπούδασε με υποτροφία στην Α.Σ.Κ.Τ. από το 1961 έως το 1966. Το 1970 διορίστηκε βοηθός καθηγητή στην Α.Σ.Κ.Τ. Το 1981 έκανε μεταπτυχιακή σπουδή στο Παρίσι στην École des Arts Appliqués et des Métiers d'Art. Έχει πραγματοποιήσει τριάντα ατομικές εκθέσεις και έχει συμμετάσχει σε πάρα πολλές ομαδικές εκθέσεις στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Γλυπτά του βρίσκονται σε ιδιωτικούς και δημόσιους χώρους, σε μουσεία και σε συλλογές στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Σήμερα είναι καθηγητής Γλυπτικής στην Α.Σ.Κ.Τ.

ΠΑΠΑΙΩΑΝΝΟΥ ΒΑΣΙΛΗΣ Γεννήθηκε στα Γιάννενα το 1939. Σπούδασε γλυπτική στην Α.Σ.Κ.Τ., απ' όπου αποφοίτησε το 1970. Είναι λέκτορας στο Β' Εργαστήριο Γλυπτικής στην Α.Σ.Κ.Τ.

ΠΑΡΜΑΚΕΛΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ Γεννήθηκε στο Ηράκλειο της Κρήτης το 1932. Σπούδασε γλυπτική στην Α.Σ.Κ.Τ. και συνέχισε τις σπουδές του με υποτροφία στην École des Beaux-Arts από το 1961 έως το 1964. Δίδαξε σχέδιο στο Αθηναϊκό και Τεχνολογικό Ίνστιτούτο Δοξιάδη από το 1968 έως το 1976. Έχει πραγματοποιήσει πολλές ατομικές και ομαδικές εκθέσεις στην Ελλάδα, στην Ευρώπη, στις Η.Π.Α. και στην Ιαπωνία. Έχει τιμηθεί με βραβεία και έχει φιλοτεγήσει μνημεία σε όλη την Ελλάδα. Έργα του βρίσκονται σε μουσεία και συλλογές στην Ελλάδα, στην Ευρώπη και στην Αμερική.

ΠΑΠΑΣΤΕΡΓΙΟΥ ΜΙΑΤΟΣ Γεννήθηκε στη Λάρισα το 1953. Σπούδασε γλυπτική στην Α.Σ.Κ.Τ. από το 1972 έως το 1977. Συνέχισε τις σπουδές του στο Παρίσι στην École des Beaux-Arts από το 1977

έως τὸ 1979. Ἔχει πραγματοποιήσει πολλές ἀτομικὲς ἐκθέσεις ζωγραφικῆς, σχεδίου καὶ γλυπτικῆς.

ΠΑΤΣΟΓΛΟΥ ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ Γεννήθηκε στὴ Μυτιλήνη τὸ 1941. Σπούδασε γλυπτικὴ στὴν Α.Σ.Κ.Τ. ἀπὸ τὸ 1965 ἕως τὸ 1969. Συνέχισε τὶς σπουδὲς του στὸ Παρίσι στὴν École des Beaux-Arts καὶ στὸ πανεπιστήμιό τοῦ Παρισιῶ. Ἔχει πραγματοποιήσει πολλές ἀτομικὲς ἐκθέσεις στὴν Ἑλλάδα καὶ στὴν Εὐρώπη. Ἔχει τιμηθεῖ μὲ πολλά βραβεῖα καὶ ἔργα του βρίσκονται σὲ δημόσιες καὶ ἰδιωτικὲς συλλογὲς στὴν Ἑλλάδα καὶ στὸ ἐξωτερικό.

ΡΟΚΟΣ ΚΥΡΙΑΚΟΣ Γεννήθηκε στὰ Ἰωάννινα τὸ 1945. Σπούδασε γλυπτικὴ καὶ γυψοτεχνία-χαλκοχυτικὴ στὴν Α.Σ.Κ.Τ. ἀπὸ τὸ 1965 ἕως τὸ 1969. Συνέχισε τὶς σπουδὲς του στὴν École des Beaux-Arts στὸ Παρίσι. Ἔχει παρουσιάσει τὸ ἔργο του σὲ πολλὲς ἀτομικὲς ἐκθέσεις καὶ ἔχει λάβει μέρος σὲ πολλὲς ὁμαδικὲς στὴν Ἑλλάδα, στὴν Εὐρώπη καὶ στὶς Η.Π.Α. Συνεργάστηκε μὲ τὸ Θέατρο Τέχνης καὶ τὸ Ἐθνικὸ Θέατρο σὲ ἀρκετὲς παραστάσεις. Ἔχει τιμηθεῖ μὲ βραβεῖα καὶ ἔργα του βρίσκονται σὲ μουσεῖα, σὲ ἰδιωτικὲς συλλογὲς καὶ σὲ δημόσιους χώρους στὴν Ἑλλάδα καὶ στὸ ἐξωτερικό. Διδάξει σχέδιο στὴ Σχολὴ Βακαλό καὶ εἶναι καθηγητὴς στὰ Τ.Ε.Ι. Ἀθήνας.

ΡΗΓΑΝΑΣ ΧΡΗΣΤΟΣ Γεννήθηκε στὴν Καλαμάτα τὸ 1944. Σπούδασε γλυπτικὴ στὴν Α.Σ.Κ.Τ. ἀπὸ τὸ 1963 ἕως τὸ 1968. Ἔχει πραγματοποιήσει πολλές ἀτομικὲς ἐκθέσεις στὴν Ἑλλάδα καὶ ἔχει λάβει μέρος σὲ πολλὲς ὁμαδικὲς στὴν Ἑλλάδα, στὴν Εὐρώπη καὶ στὶς Η.Π.Α. Ἔργα του βρίσκονται σὲ μουσεῖα καὶ σὲ ἰδιωτικὲς συλλογὲς.

ΤΖΑΝΟΥΓΛΙΝΟΣ ΠΡΑΞΙΤΕΛΗΣ Γεννήθηκε στὸ Φαταλάδο τῆς Τήνου τὸ 1955. Σπούδασε γλυπτικὴ στὴν Α.Σ.Κ.Τ. Ἔχει πραγματοποιήσει πολλές ἐκθέσεις στὴν Ἑλλάδα καὶ ἔχει τιμηθεῖ μὲ βραβεῖα. Ἀπὸ τὸ 1989 διδάσκει στὰ Τ.Ε.Ι. Ἀθήνας.

ΧΟΥΔΙΑΡΑΣ ΓΙΩΡΓΟΣ Γεννήθηκε στὰ Γιάννενα τὸ 1947. Ἀπὸ τὸ 1965 ἕως τὸ 1970 σπούδασε γλυπτικὴ στὴν Α.Σ.Κ.Τ. Συνέχισε τὶς σπουδὲς του γλυπτικῆς καὶ κεραμικῆς μὲ ὑποτροφία στὴν Ἀγγλία (West Surrey College) καὶ στὸ Παρίσι (École des Beaux-Arts καὶ École des Arts Appliqués et des Métiers d'Art). Ἔχει πραγματοποιήσει ἀτομικὲς καὶ ὁμαδικὲς ἐκθέσεις καὶ ἔχει τιμηθεῖ μὲ πολλά βραβεῖα. Σήμερα εἶναι καθηγητὴς στὸ Γ' Ἐργαστήριο Γλυπτικῆς τῆς Α.Σ.Κ.Τ.

Διοργάνωση
ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ
Διονύσης Καψάλης, Όλγα Δροσινού

Έπιμέλεια έκθεσης
Θόδωρος Παπαγιάννης, Θόδωρος Βασιλόπουλος,
Κυριάκος Ρόκος, Πραξιτέλης Τζανουλίνος

Έπιμέλεια καταλόγου
Διονύσης Καψάλης

Έπιμέλεια κειμένων - διορθώσεις
Μαργαρίτα Κρεμμυδά

Παραγωγή καταλόγου
Memigraf

Θερμές ευχαριστίες εκφράζονται
στον κύριο Γιάννη Παππά

